

Måndagen den 28 maj

Kl. 19.30

Förhandlingarna leddes av förste vice talmannen.

*Forskning och
forskarutbildning
m. m.***§ 1 Forskning och forskarutbildning m. m. (forts.)**

Fortsattes överläggningen om utbildningsutskottets betänkande 1978/79:44.

CHRISTINA ROGESTAM (c):

Herr talman! Aldrig förut har vi behövt vår forskning och våra forskare så mycket som nu.

Detta är en viktig slutsats bl. a. av de analyser av den svenska krisen och de svenska framtidsmöjligheterna som kommit fram under det senaste året. Nödvändigheten av självprövning då Sverige fann sig stå inför allvarliga svårigheter att hävda sig internationellt tvingade oss att se närmare inte bara på vårt näringslivs konkurrensförmåga utan på olika samhällsfunktioners roll för att vidmakthålla och utveckla vårt välbefinnande. I det sammanhanget har just kunskapsuppbyggnad och kunskapsförmedling lyfts fram till den centrala funktion dessa frågor förtjänar.

Vi har på nytt fått en påminnelse om att forskningen är alltför betydelsefull för att i enskildhet leva sitt liv i ett elfenbenstorn. Forskningen förtjänar att vi ställer krav på den. Forskarna har rätt att ställa krav på oss.

Vår framtid beror av vår förmåga att vidga våra kunskaper, att tillgodogöra oss andras forskningsresultat och att förmedla kunskap till de sektorer där sådana kunskaper kan komma till användning. Men denna kunskapscykel är inte starkare än sin svagaste länk. Vi gör ibland alltför stora satsningar på att ta fram forskningsresultat och sätter sedan in alltför små resurser för att föra ut dessa forskningsresultat till dem som kan dra nytta därav och till den allmänhet som forskningen skulle behöva kommunicera bättre med.

Forskningsresultat som kommer endast ett fåtal till del och som samlar damm på bokhyllor eller i arkiv försvarar inte sina kostnader. Till varje forskningsprojekt borde t. ex. höra ett anslutande symposium för "intressenter" i resultatet både inom och utom den akademiska världen. Vi måste få till stånd en dialog mellan forskaren och forskningsanvändarna. En sådan dialog skulle också ge forskaren chansen att uppleva var samhällets behov är störst och var hans eller hennes insatser skulle komma till bäst nytta, samtidigt som vederbörande får ökade möjligheter att rikta praktikernas uppmärksamhet på de möjligheter som nya vetenskapliga metoder och landvinningar öppnar.

Den del av de totala kunskapsresurser vårt land behöver som kan skapas inom Sverige är begränsad, trots att vårt land har en internationellt

framskjuten plats på forskningsområdet. Därför är alla insatser för att vi snabbt och på ett riktigt sätt skall kunna tillgodogöra oss forskningsresultat från utlandet väl värda sina kostnader. Ofta kanske vi av missriktade sparsamhetsskäl snålar med pengar, t. ex. till forskarnas utlandsresor, samtidigt som vi genom intensifierade förbindelser och internationell samverkan kunde spara stora resurser inom landet.

I vår partimotion pekar vi på vikten av en förstärkning av de internationella forskningskontakterna i en rad avseenden, som alla har det gemensamt att kostnaderna är mycket små i förhållande till de möjliga resultaten; de stora kostnaderna bärs ju i stället av de länder som tagit fram de forskningsresultat vi bara behöver tillgodogöra oss. I motionen tar vi bl. a. upp forskarnas utlandsresor, Sveriges medverkan i forskningsföreningar och en inventering av våra resurser då det gäller kunskapsuppbyggnad i fråga om särskilt betydelsefulla regioner ute i världen.

Forskningsresultaten och förmågan till kvalificerad analys kan förmedlas till det praktiska livet på olika sätt. Ett viktigt sätt att tillföra samhället vetenskapligt kunnande är att ge kunskapsbärarna/forskarna chansen att flytta ut på längre eller kortare tid i praktisk arbete. Enligt vår mening bör detta gälla alla vetenskapsfält, inte bara dem som har betydelse för näringslivet.

På samma sätt måste det skapas utökade möjligheter för praktiker med akademisk bakgrund att få ett sabbatsår för att med vetenskapliga metoder bearbeta t. ex. yrkeserfarenheter. Därigenom kan de tillföra forskningen nytt stoff och rikta uppmärksamheten på samhällsligt viktiga forskningsuppgifter.

För centerrörelsen ställer det sig särskilt naturligt att på detta sätt öka cirkulationen mellan den vetenskapliga och den praktiska sektorn, att ge forskningen och forskarna den centrala roll de måste ha för att vi skall klara våra utvecklingsmål och samtidigt ge samhälle och en intresserad allmänhet möjligheter till sådana inblickar och engagemang i forskningen som skapar den rätta motivationen för forskarens eget arbete.

Den här propositionen har föregåtts av några års intensivt utredande. Det är därför bra att vi nu har hunnit så långt att riksdagen får ta ställning till ett antal förslag om ökad satsning på forskning och forskarutbildning. Det är ur den synpunkten en efterlängtd proposition både här i huset och ute på universitet och högskolor.

Men de frågor som tilldrog sig mest intresse och som föranledde de livligaste diskussionerna under remissomgången finns inte med i propositionen. De är överflyttade till en annan utredning – lärartjänstutredningen. De frågor jag avser är tjänstekonstruktionen och studiefinansieringen.

Dessa frågekomplex är oerhört viktiga för den framtida rekryteringen till forskarutbildningen och för möjligheterna att bedriva forskning. Så ur den synpunkten saknas väsentliga delar i årets proposition. Det är därför angeläget att lärartjänstutredningen kan fullfölja sitt arbete inom den aviserade tiden. Det kommer ändå att innebära att det tar ytterligare två år

innan riksdagen kan fatta beslut i dessa för forskningens framtid oerhört centrala frågor.

Kring de förslag som läggs fram i propositionen finns det en bred enighet, även om det finns ett antal reservationer fogade till betänkandet. Likaså finns det i dag en bred enighet om vikten av satsning på forskning på olika sektorer, liksom ett erkännande av att forskningen under ett antal år sedan 1960-talet inte fått de resurser som man borde ha fått, för t. ex. tung apparatur och tjänster. Inte minst när det gäller den tunga apparaturen är det i dag nödvändigt med kraftiga satsningar om det skall vara möjligt att hålla nivån på bl. a. den tekniska, naturvetenskapliga och medicinska forskningen.

Herr talman! Låt mig efter denna inledning gå över till att kommentera några av centerns reservationer till det här betänkandet.

Genom högskolereformen har en decentralisering av högre utbildning och i viss mån forskning kunnat åstadkommas. Samtidigt har en regional profilering av verksamheten kunnat utformas vid vissa högskolor. Vid högskolan i Växjö bedrivs exempelvis småföretagsstudier med anknytning till Smålandsindustrin. I samarbete mellan universitetet i Uppsala och länsmuscet i Gävle har man också kommit i gång med viss forskningsverksamhet. I allmänhet har högskolereformen dock inneburit endast en geografisk decentralisering av den grundläggande högskoleutbildningen, vilket i och för sig är mycket positivt.

Forskning och utbildning på högskolenivån med den egna regionen som forskningsobjekt är ett angeläget men otillräckligt tillgodosett ändamål. En sådan verksamhet skulle kunna möta ett växande behov av regionalt orienterad kunskap och strävan efter regional identitet. Regionalt orienterade studier kan ha en naturlig utgångspunkt i humanistiska ämnen som etnologi, konsthistoria och arkeologi men också gripa in på det samhällsvetenskapliga området, t. ex. i fråga om ekonomisk historia med regional inriktning. En naturlig utgångspunkt för en sådan verksamhet kan vara läns museerna. Deras föremålsbestånd och biblioteks- och dokumentationsresurser utgör här en utmärkt bas.

Vi menar att UHÄ med förtur bör utreda en sådan regional anknytning av högre utbildning och forskning. Ett sådant arbete skall dels ge en kartläggning av vad som redan görs i dag, dels stimulera till ytterligare verksamhet på det här området, och det ser vi som något angeläget.

I en annan reservation pekar vi på behovet av att utreda en mellanexamen. Det ligger såväl i den enskildes som i samhällets intresse att personer med praktisk erfarenhet ges möjlighet att i en akademisk miljö få systematisera och analysera sina erfarenheter från det ena eller andra verksamhetsområdet. Inom näringsliv och förvaltning ligger ett av hindren för utveckling och ökad arbetstillfredsställelse i att det erbjuds alltför få tillfällen att lyfta blicken över handläggningen av löpande ärenden och analysera mål, medel och erfarenheter. Praktiker förvärvar genom sitt arbete en unik insikt, såväl i fråga om eljest svårtillgängliga fakta som i fråga om de för samhället mest angelägna frågeställningarna.

En brist i vårt nuvarande system är att vi på många områden saknar en

fördjupad utbildning över grundexamensnivån, anpassad för en yrkesverksamhet utanför forskningsområdet. Detta är bl. a. påfallande inom det tekniska området, där personer med huvudintressen för allmän industriell verksamhet har mycket svårt att vid högskolan finna lämpliga utbildningar över grundnivån.

En ny examensnivå skulle kunna svara mot 1-1 1/2 års fördjupningsstudier inom ett ämnesområde, särskilt med en sådan vetenskaplig inriktning som kan vara till nytta för kvalificerad yrkesverksamhet utanför högskolan. En sådan mellanexamen skall inte primärt betraktas som ett steg mot doktorsexamen, utan som en alternativ, fördjupad utbildning, ofta inriktad mot en yrkesverksamhet utanför forskningsområdet. Detta skiljer från de etappavgångar som föreslås i propositionen. Självfallet kan dock de inhämtade kunskaperna ibland utnyttjas även av den som önskar avlägga doktorsexamen.

Sekretariatet för framtidsstudier föreslås i propositionen överfört till forskningsrådsnämnden. I och för sig kan det finnas motiv för att ge en fortvarig verksamhet av den typ sekretariatet bedriver en mer permanent karaktär. Forskningsrådsutredningen föreslog att formen skulle ändras till en delegation för framtidsstudier. Det finner vi vara betydligt mer ändamålsenligt än propositionens förslag. Forskningsrådsnämnden har väsentligen andra arbetsuppgifter, och vi finner det inte alls vara förenat med några fördelar att inordna sekretariatet för framtidsstudier där. Verksamhetens integritet och dess inriktning på att göra undersökningar som kan tjäna som långsiktigt underlag för politiska beslut anser vi tala för att sekretariatet bör ha en självständig ställning. Därför har vi i en reservation begärt att sekretariatet även i framtiden skall ha ställning som delegation för framtidsstudier.

I ytterligare en reservation tar vi upp försöksverksamhet med utvärdering av den vetenskapliga verksamheten. På den punkten, liksom i några andra frågor, har utskottsmajoriteten enbart reagerat på det institutionella mönster som vi föreslår. Vad vi har velat få fram i motionen är att det är viktigt att landets forskning har en hög och jämn nivå. Ett medel för att nå detta mål kan vara att få en ordentlig vetenskaplig utvärdering av verksamheten med jämna mellanrum. Detta har vi sagt skall kunna ske genom särskilda vetenskapliga nämnder. Jag kan gärna medge att ordet nämnder kanske var litet olyckligt valt. Tanken var i varje fall att dessa nämnder t. ex. en gång vartannat eller vart tredje år skulle utvärdera resp. fakultets forskning. En sådan utvärdering skulle kunna vara av stort värde för det interna arbetet inom institutionen och dessutom underlätta ställningstaganden för utomstående forskningsstödjande organ. I sådana nämnder skulle kunna ingå representanter för resp. fakultets ämnesområden eller näraliggande ämnen. Ledamöterna borde hämtas både från universitet i Sverige och från utländska lärosäten. Vi föreslår att man startar en försöksverksamhet på det sätt som föreslås i motionen med ett tiotal fakulteter för att få underlag för beslut om verksamhetens slutgiltiga utformning.

Det här är ett intressant uppslag, prövat vid flera europeiska universitet med stor framgång. Även svenska forskare deltar i sådan utvärderingsverk-

samhet. Jag beklagar att utskottets majoritet inte velat tillstyrka ett försök. Det hade kunnat ge oss intressanta erfarenheter och ett besked om nivån på forskningen vid skilda fakulteter.

Jag vill också notera några punkter där utskottet med anledning av centermotioner gör viktiga markeringar i sitt betänkande. En punkt gäller försöksverksamhet med näringslivskontakter för forskare. Där säger utskottet att direktiven bör tolkas så att det inte enbart gäller företagsanknytning utan även verksamhet t. ex. inom offentlig förvaltning, inom kultursektorn eller som egenföretagare. Det är bra. FOSAM:s verksamhet har hittills gett så många positiva effekter att den snarast möjligt bör utvidgas till så många olika områden som möjligt.

En annan punkt gäller de lärare som har byggt upp verksamheten vid de gamla universitetsfilialerna och som därigenom aldrig blev färdiga med sin egen forskarutbildning. Här förutsätter utskottet att lärartjänstutredningen tar upp också denna fråga och kommer med förslag.

Ytterligare en annan punkt gäller kompensation för sjuklön m. m. som betalas ut från forskningsanslag. Denna fråga har dragits i långbänk i utbildnings- och budgetdepartementen. Nu säger utskottet ifrån att det måste vara möjligt att lösa även denna fråga.

Forskarutbildningens meritvärde är en annan sådan här punkt. Här gör utskottet ett enigt tillkännagivande för att understryka vilken vikt man lägger vid denna fråga. Att ha genomgått en forskarutbildning är i flertalet fall en tillgång i kommande arbetsuppgifter och måste därför få ett större meritvärde när man söker arbete.

Jag vill sluta, herr talman, med att citera ur Gunnar Hambræus föredrag om Framsteg inom forskning och teknik 1978 inför IVA:s högtidssammanträde. Där säger han bl. a.:

”Ett ord återkommer ofta i årets översikt. Det är verbet kunna med avledningarna kunskap och kunnande. I IVA:s projekt talas om kompetens, ett begrepp som innefattar såväl kunnande som förmåga att nyttja kunnande.

Sveriges industriella framtid ligger i system, produkter och tjänster med ett högt kunskapsinnehåll. Våra mål: ökad välfärd, sociala framsteg samt livskvalitet, kan infråas endast med bättre vetande väl utnyttjat. Och därmed menas inte bara naturvetenskaplig och teknisk kunskap och industriell yrkesskicklighet utan även humaniora och samhällsvetande.”

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationerna 1, 3, 8 och 11 och i övrigt bifall till utskottets hemställan.

OVE NORDSTRANDH (m):

Herr talman! Man talar på många håll om ett krisläge inom vårt universitets- och högskoleväsen, inte minst då det gäller forskningen och forskarutbildningen. Utvecklingen under 1970-talet vad beträffar t. ex. rekryteringen till högskolestudier på 40-poängsnivån och därutöver, som ju är rekryteringsbasen för forskarutbildning, har varit och är mycket negativ. – Varningsorden kommer från SACO/SR.

Lägg därtill de senaste uppgifterna från SCB om rekryteringen till högskolestudier av elever från gymnasieskolans studieförberedande linjer. Endast 20 % av eleverna från dessa linjer fortsätter att studera vid högskola inom ett år efter gymnasieskolan. Det är en bottennotering för hela 1970-talet.

Så mycket tycks stå utom all diskussion att det är nödvändigt med en kraftig upprustning av universiteten och högskolorna, bl. a. för att öka deras dragningskraft på den studieförberedda ungdomen. Är regeringens forskningsprogram, sådant det kommer till uttryck i forskningspropositionen 119, ett steg på vägen?

Svaret på den frågan är både ja och nej. Resurstilldelningen i pengar mätt är inte överväldigande, men det har sin förklaring i det statsfinansiella läget, och åt det tycks f. n. icke vara mycket att göra.

Å andra sidan tas i regeringsförslaget – i anslutning till och på grundval av forskningsrådsutredningen och forskarutbildningsutredningen – flera initiativ som kan leda till dels vidgad, dels kvalificerad forskningsverksamhet i landet. Det hälsar vi i moderata samlingspartiet, som kanske mer än något annat parti har försökt värna om och även i fortsättningen vill värna om den högre utbildningens och forskningens kvalitativa utveckling, med stor tillfredsställelse. Vid utskottsbehandlingen har vi försökt att bidra till att skärpa synpunkter och viljeinriktningar i regeringsförslaget. Låt mig ta ett exempel, som utbildningsministern f. ö. var inne på i sitt anförande.

Till bilden av det negativa utbildningsklimat som tillåtits breda ut sig ganska länge hör även den nedvärdering av akademiska meriter och den uppluckring av formella behörighetskrav som skett. Det lönar sig knappast längre att ha en doktorsexamen, ens för den som vill bli bibliotekarie på ett vetenskapligt bibliotek. Och vad tjänar det i dag till – det känner jag väl till – att doktorera för att bli gymnasielärare?

Vi menar att forskningsutbildningens meritvärde måste återges sin betydelse. Det är därför utomordentligt viktigt att forskarutbildningen får ett ökat merit- och behörighetsvärde inom hela arbetslivet. Vad beträffar statliga och kommunala tjänster bör omedelbara åtgärder kunna vidtas i syfte att åstadkomma detta.

Utskottet har för regeringen, som Christina Rogestam redan sagt, understrukit betydelsen av att vetenskapliga meriter beaktas i alla personalrekryteringssammanhang. Det är så att vår forskningsstandard hänger samman med rekryteringen av nya forskarstuderande.

Ett par regeringsförslag måste vi ställa oss avvisande till och reservera oss mot.

Vi kan för det första inte finna att det finns något ändamålsenligt i att införa en allmän behörighet till forskarutbildning. Den föreslagna distinktionen mellan allmän behörighet och särskild behörighet är som vi ser det konstlad.

Vi föredrar att de krav som skall ställas upp för tillträde till forskarutbildning utformas för varje ämne. Vid utformningen av de särskilda förkunskapskraven skall enligt propositionen stort avseende fästas vid upprätthåll-

landet av nuvarande kvalitetsnivå. Det är rätt och riktigt. Men då blir såsom följd härav behovet av s. k. överbyggande kurser och liknande stort för vissa utbildningar inom den nya högskolan. Att då definiera en allmän behörighet, som i de flesta fall inte blir reell, synes oss ganska missledande, ja, t. o. m. meningslöst. Vi kan inte dela utbildningsministerns tro på en sådan allmän behörighet.

Beträffande sammansättningen av fakultets- eller sektionsnämnd menar vi för det andra att representanter för allmänna intressen inte bör finnas på denna nivå inom högskolan. En sådan komplettering föreslås av regeringen. Den nuvarande organisationen är ett resultat av svåra avvägningar mellan berättigade krav på representation och en ambition att göra beslutsorganen effektiva men också ett resultat av kompromisser mellan berörda parter. Att nu komplettera organisationen kan dra med sig omprövningar även av representationen i andra organ.

Forskarutbildningsutredningen tar avstånd från att politiker placeras i organ på institutions- och fakultetsnivå och påpekar att de beslut som fattas inom dessa organ är av sådan karaktär att de bör helt överlåtas på företrädarna för forskarna. Vi för vår del anser en sådan representation varken motiverad eller nödvändig, och vi avstyrker alltså förslaget om att företrädare för allmänna intressen kan ingå i fakultets- eller sektionsnämnd.

I propositionen diskuteras arbetstagarinflytande och arbetstagarorganisationernas möjligheter att initiera forskning. Det framhålls att frågan om arbetstagarrepresentation måste avgöras från fall till fall. Den synen delar vi och tar därför inte heller ställning generellt.

Förslaget att ställa särskilda medel till löntagarorganisationernas förfogande för att initiera forskning kan vi moderater för det tredje inte godta, även om vi – det vill jag understryka – är positiva till forskning på arbetslivets område. Ett eventuellt särskilt forskningsstöd bör av rättviseskäl kunna fördelas även till andra arbetsmarknadens organisationer än enbart löntagarnas. Ett sådant särstöd, om man nu skulle vilja ha ett dylikt, borde kunna rymmas inom forskningsrådsnämndens område. Nämnden står ju redan öppen för ansökningar om bidrag.

För det fjärde ställer vi moderater oss skeptiska till förslaget att framtidsstudiesekretariatets verksamhet fr. o. m. den 1 juli 1980 skall knytas till forskningsrådsnämnden. Vi menar att ytterligare överväganden bör göras, innan ett definitivt ställningstagande sker i fråga om sekretariatets organisation. Under tiden bör alltså status quo råda, och följaktligen kan vi, om vår reservation 2 faller – och det gör den förmodligen – i andra hand stödja centerns reservation 3, som går ut på att några ändringar av sekretariatets ställning inte vidtas.

För det femte och sista – men därför ingalunda minst viktigt – anser vi att de uttalanden om kvalitet och kompetens i universitetsutbildning och forskning som görs i propositionen och i utskottsbetänkandet inte är till fyllest utan bör dels stramas upp, dels kompletteras, varom reservationen 4 talar. Gunnar Biörck i Värmdö kommer senare att med utgångspunkt i denna reservation närmare utveckla en, vågar jag väl säga, ganska sakkunnig syn på

problemet med kvalitet i universitetsutbildning och forskning. Ett problem är det otvivelaktigt.

Till två centerpartireservationer har vi moderater anslutit oss, nämligen reservationerna 8 och 10. Den förra gäller en utredning om ett eventuellt införande av en mellanexamen inom forskarutbildningen, som vi för vår del tidigare föreslagit utan att då vinna något gehör. Den senare reservationen föreslår försöksverksamhet med utvärderande vetenskapliga nämnder – eller vad de nu kan få för namn, om förslaget vinner bifall. Vi har sympati för varje form av seriös och förutsättningslös utvärdering av den vid universitet och högskolor bedrivna forskningsverksamheten. Vad vi särskilt fäster oss vid i förslaget är att bland ledamöterna i dylika nämnder bör ingå också representanter för utländska lärosäten, som kanske har ännu bättre förmåga att se objektivt på saken.

Universiteten och högskolorna har – det vill jag säga avslutningsvis – enligt moderata samlingspartiets uppfattning en strategisk betydelse för Sveriges framtid. Forskning och forskarutbildning behandlades – det kan man väl ändå inte komma ifrån – styvmoderligt under det socialdemokratiska regeringsinnehavet, även om vissa insatser gjordes mot slutet av detsamma. Den borgerliga trepartiregeringen bättrade i någon mån på situationen, och vi noterar nu med tillfredsställelse att folkpartiregeringen utan tillgång till pengar försöker, tyvärr med ett och annat snedsteg, fullfölja en politik som vill värna om landets fortsatta högteknologiska standard, utvecklingskapacitet och förmåga till vetenskaplig förnyelse, och i den strävan ger vi gärna regeringen vårt fulla stöd.

Jag yrkar alltså, herr talman, bifall till reservationerna 2, 4, 6, 7, 8, 10 och 11 och i övrigt bifall till utskottets förslag.

EVA HJELMSTRÖM (vpk):

Herr talman! Forskningen måste inordnas i en strategi för samhällsförändring och utveckling. Det är kort sammanfattat innebörden i de krav vpk har ställt i motionen 2237.

Jag vill ta några exempel för att visa vad vi menar och för att än en gång försöka få till stånd den principiella debatt om forskningspolitiken, som folkpartiregeringen i sin proposition och utskottet i sitt betänkande gör allt för att undvika. Så fort man vill diskutera frågor om forskningens inriktning möts man från etablissemangets försvarare, såsom Jan-Erik Wikström i hans inledningsanförande, av slagord om forskningens frihet, slagord som varken har någon täckning i dag eller tidigare i historien. Slagord som tänker bort objektivitetsproblemen, maktförhållandena, klassmotsättningarna och forskningsorganisationernas hierarkiska uppbyggnad. Man låtsas bara inte om det faktum att varje innebörd man kan ge begreppet "forskningens frihet" upphör i samma ögonblick som denna forskning tangerar privatkapitalets intressesfär.

Exemplen på eftersatta forskningsområden, sett från ett långsiktigt samhälleligt perspektiv, behöver man inte leta efter. De är alltför påtagligt närvarande i dagens verklighet, och vi konfronteras ständigt med otillfreds-

ställda kunskapsbehov.

Energiforskningen är ett sådant område. Den har under flera decennier på ett förödande sätt koncentrerats till kärnkraftsproblematiken, och utvecklingen av andra energislag har skjutits i bakgrunden. Nu står vi inför en situation med obrutet oljeberoende och med en kärnkraft, som vi uppenbarligen bara kommer att kunna använda under en mycket kort period. Samtidigt har de gångna åren med praktiskt taget obegränsade tillgångar på billig energi utnyttjats till uppbyggnad av energislukande industriella processer, och energibesparande åtgärder inom industrin har åsidosatts.

Ett område som delvis sammanhänger med energiforskningen är forskningen för utveckling av alternativ produktion, dvs. framtagning av produkter som fyller ett samhälleligt behov och som samtidigt fyller uppgifterna att skapa nya jobb, vara energisnåla och tillgodose högt ställda krav både vad gäller arbetsmiljö och påverkan av den yttre miljön. Det är uppenbart att i det svenska näringslivet med dess vikande sysselsättning måste den stora betydelsen av produktionen av råvaror och halvfabrikat och beroendet av den kapitalistiska västvärldens ständiga konjunktursvängningar brytas. Det bör vara en högt prioriterad forskningsuppgift att ta fram förslag som kan åstadkomma detta. Uppgiften kan inte lämnas till det privata kapitalet, eftersom målsättningen måste vara att åstadkomma långsiktiga samhällsekonomiska förändringar och inte företagsekonomiska vinster på kort sikt.

Forskare med tekniska specialiteter och beteendeforskare har under hundratalet år varit sysselsatta med att effektivisera arbetsprocessen på uppdrag av de privata företagen. Det innebär att det primära syftet med deras verksamhet har varit att sänka företagets utgifter för arbetslöner. Konsekvenserna för lönarbetarna har varit ökad arbetshets och utslagning. Samtidigt som industrissysselsättningen har minskat i de utvecklade kapitalistiska länderna har produktionen stigit. Allt färre arbetare framställer allt fler produkter.

Den hittillsvarande arbetslivsforskningen har varit helt företagsstyrd. Aktuella försök att bedriva en forskning som tar upp förhållandena ur de anställdas synpunkt har effektivt stoppats av företagen genom att de helt enkelt vägrat släppa in forskarna på arbetsplatserna och nekat dem tillgång till väsentligt material.

När det gäller forskning kring arbetsmiljörisker finns exempel på hur forskningsresultat har undanhållits offentlighet och rapporter friserats för att dölja verkligheten. Resurserna till arbetsmiljöforskning har hållits på en orimligt låg nivå.

En aktuell diskussion rör datoriseringen av arbetslivet. Det handlar här om ytterligare ett steg i den utveckling som har gått genom hela industrialismens historia och som syftar till att beröva de anställda kontrollen över sitt arbete och därmed öppna ytterligare möjligheter att pressa ut mer arbete ur varje anställd och dessutom försvaga de anställdas ställning i arbetsprocessen och göra dem mer utbytbara. Yrkesskicklighet behöver då inte längre vara en egenskap hos arbetaren, utan abstraheras i ett numeriskt system och programmeras. Trots att denna utveckling redan har kommit långt på väg, så

har praktiskt taget ingen forskning ägnats åt vad datoriseringen kan komma att innebära för framtiden, inte bara för den enskilde arbetaren och tjänstemannen utan också för samhället i och med att breda yrkeskunskaper försvinner hos dem som utför arbetet och samlas i händerna på ett minskande antal specialister på hög nivå – specialister som dessutom bara behärskar yrkesarbetet teoretiskt och knappast skulle klara av att utföra en manuell operation.

I spåren på den industriella utvecklingen följer en ökande utslagning, både av arbetare och tjänstemän som inte förmått hänga med i produktivitetsutvecklingen och av ungdomar som aldrig kommit in på arbetsmarknaden. Mycket litet har gjorts i forskningshänseende för att bearbeta de problemen.

Herr talman! Exempelen på eftersatta forskningsområden kan mångfaldigas. Jag vill bara ytterligare nämna trafiken med dess ensidiga inriktning på bilismen. Jag vill också nämna miljöforskningen i vidare mening liksom fredsforskningen.

För att åstadkomma en forskning för samhällsförändring krävs en rad åtgärder. Jag skall här bara nämna de huvudförslag som vpk lagt fram i sin motion. Utgångspunkten måste då vara att forskningspolitik är en maktfråga. Företagen har alltså i dag inte bara den avgörande makten över den forskning de själva finansierar utan också ett stort inflytande över huvuddelen av den offentliga forskningen, finansierad över statsbudgeten.

Roland Sundgren tog tidigare här i debatten upp de förslag som man från socialdemokratiskt håll hade ställt om att förbättra företagens forskningsmöjligheter, och han framhöll också att arbetarrörelsen arbetar på ett forskningspolitiskt program. Om det skulle innebära att socialdemokraternas forskningspolitiska program bortser från maktfrågorna vore det beklämmande.

Att näringslivet har en så viktig roll som finansieringskälla och på utförandenivå får mycket stora återverkningar också på själva forskningsstrukturen. Det privata kapitalet satsar relativt litet pengar på grundforskning liksom på tillämpad forskning. Utvecklingsarbetet däremot prioriteras högt. Av de statliga medlen satsas över en femtedel på försvarsforskning gentemot en dryg hundradel på fysisk miljö- och naturvård. Också här finns det alltså en mycket grov snedfördeining.

Tidigare förekom över huvud taget knappast någon styrning av den statliga forskningspolitiken – nu har man gått in för en viss styrning genom sektoriseringprincipen, en modell ursprungligen hämtad från militärväsendet. En modell som inneburit att forskningen fragmentiseras och prioriteringar omöjliggörs. En modell som inneburit att kortsiktiga s. k. samhällsrelevanta projekt fått gå före kvalitativa krav – fått gå före en i sann bemärkelse relevant grundforskning. En modell som inneburit att fackföreningsrörelsens möjligheter att påverka blivit allt mindre.

Visst behövs sektorsforskningen, men den får inte, framhåller vi, dominera som i dag. Vi kräver i stället en maktförskjutning till arbetarklassens förmån, och vi kräver att forskningspolitiken demokratiseras.

Men samtliga våra förslag avvisas av ett så gott som enhälligt utskott. Låt

mig ta några exempel. Vi har krävt att de fackliga organisationerna skall ges representation i samtliga de FoU-organ de bedömer som väsentliga. Utskottet avvisar vårt krav med hänvisning till att ett utökat arbetstagarinflytande kan skapa obalans. Som om obalansen inte redan finns där! Man bortser från eller blundar helt för det faktum att arbetstagarnas inflytande i dag är helt marginellt.

Vi har vidare, som jag framhöll inledningsvis, återupprepat vårt krav om att forskare lagstiftningsvägen bör få tillträde till arbetsplatserna. Det är i dag mer vanligt än ovanligt att forskare i arbetslivsfrågor motarbetas av företagen. Också här avvisar ett enhälligt utskott vårt krav. Man hänvisar till MBL och tror sig därigenom kunna smita undan problemet att allt fler för arbetstagarna viktiga projekt måste läggas ned.

Vi har krävt att privat uppdragsforskning till förmån för kommersiella intressen skall förklaras oförenlig med offentlig forskaranställning, när den utgör annat än en mindre del av forskarens totala arbetsinsats under ett år. I dag saknas i stort sett all kontroll över uppdragsforskningen. Det är ett ogenomträngligt töcken, och det finns ingen möjlighet att få något grepp om det hela. Sammanställningar över vilken forskning som bedrivs saknas med några få undantag. Därför kan, som vi fick exempel på förra året, forskning t. o. m. bedrivas för främmande militärmakts räkning. Utskottet framhåller som svar på vår motion helt vagt att samarbete med näringslivet, något som man i grunden ställer sig positiv till, inte få ta överhanden. Och detta, herr talman, skall kallas en medveten forskningspolitik!

En demokratisering av forskningen kräver också förbättrade möjligheter för riksdagen att påverka, och det kräver en demokratisering av den auktoritära struktur som råder vid universiteten. Forskarna måste få bättre anställningsvillkor, fler tjänster måste tillskapas och utbildningsbidragen inte bara utökas utan också höjas. Anställningstryggheten för forskarna måste förbättras. Vi har i vår motion fört fram mycket konkreta förslag i den riktningen, förslag som delvis återkommer också i motioner från andra partier. Det gäller t. ex. vårt krav om att det system som gäller vid forskares barns börd och sjukdom skall ersättas av samma princip som gäller för vanliga löntagare. Nu ifrågasätter jag inte utskottsledamöternas kunskap att läsa innantill – jag förutsätter att de har den förmågan. Men om jag utgår från att de lärt sig läsa innantill, kan jag inte uppfatta deras avfärdande av våra krav på denna punkt som annat än endera rent slarv eller medvetet förtigande. Varför behandlas vpk:s motion om tjänsteorganisationen inte, liksom övriga motioner som föreslår förbättringar i detta avseende för forskarna, under rubriken Studiefinansiering? Men denna slarviga behandling av för forskarna väsentliga krav är en sak. En annan och betydligt allvarligare är att det enda ställningstagande utskottet gör är att hänvisa dem till lärartjänstutredningen utan annat än mycket vaga markeringar i ett fåtal fall. Inte minst gäller det vårt väsentliga krav med avseende på de kvinnliga forskarnas situation. Kvinnorna utgör i dag en försvinnande liten del av forskarna i vårt land, vilket får förödande konsekvenser såväl för forskarmiljön som helhet som för ämnesvalen. Det är som vi framhåller i vår motion ingen slump att vi vet så

litet om kvinnors historia, arbetssituation, kultur, språk, psykologiska identitetsutveckling, osv. Det är ingen slump att forskningen utgår ifrån mannens värld som den normgivande, vare sig det gäller samhällsvetenskap – t. ex. klassanalys och maktproblem –, beteendevetenskap eller humaniora och att kvinnorna, när man kommer ihåg dem, tas med som en avvikande grupp.

För kvinnorna är det av särskild vikt att just basorganisationen stärks och att fler tjänster inrättas. Några av de förslag vi har ställt beträffande tjänsteorganisationen är av stor betydelse för just denna diskriminerade grupp. Men utskottet avstyrker inte bara dessa förslag utan också vårt krav på att ge särskilda medel till de fora för kvinnliga forskare som har bildats runt om i landet. På onsdag denna vecka skall jämställdheten diskuteras här i kammaren. Många vackra ord kommer sannolikt att sägas, men i praktiken visar det sig vad dessa ord är värda.

Herr talman! Slutligen några ord om en speciell fråga, nämligen PEG-utbildningen. De psykologistuderandes situation är i dag ohållbar, vilket också framhållits i en motion till årets riksdag. Jag förutsätter att den skyndsamma utredning som utskottet aviserar verkligen löser de problem dessa studerande i dag har och att man når en tillfredsställande lösning med *en* sammanhållen utbildning.

Därmed, herr talman, vill jag yrka bifall till motionen 2237.

GUNNAR RICHARDSON (fp):

Herr talman! Innan jag går in på att kommentera de reservationer som finns fogade till utskottets betänkande, vill jag göra ett par allmänna kommentarer.

Det finns först anledning att med tillfredsställelse notera den vilja som nu finns att skapa goda möjligheter för svensk forskning. Vi har fått ett forskningsvänligt klimat. Satsningen på högre utbildning och forskning i årets budgetproposition är betydande med bl. a. rejäla höjningar av anslagen till forskningsråden, ett tjugotal nya professurer och ett särskilt anslag till dyrbar vetenskaplig utrustning.

Forskningspropositionen, som riksdagen nu skall ta ställning till, mynnar ut i en satsning på närmare 19 milj. kr. med bl. a. 75 nya utbildningsbidrag till doktorander, förstärkning till högskolans forskningsorganisation och, inte minst glädjande, särskilda medel för att skapa bättre möjligheter för universitetslektorer att ägna sig åt forskning.

Roland Sundgren menade att ökningen innevarande budgetår inte var särskilt stor. Han pekade på den procentuella andelen av den totala statsbudgeten och menade att den faktiskt sjunkit från 1977/78 till 1978/79. Det är riktigt, men med statistik kan man ju som bekant bevisa det mesta. Den relativa minskningen betingas helt av osedvanligt kraftiga satsningar på andra områden, bl. a. på sysselsättningsåtgärder. Ökningen av FoU-anslagen, för det var faktiskt en ökning, uppgick i själva verket till 13,6 %, och det är inte dåligt. Men den verkligt stora satsningen gäller ju nästkommande budgetår, 1979/80.

Det viktigaste i dagens beslut innebär att vi i Sverige kommer att få ett instrument för att föra en mera medveten, samlad och långsiktig forskningspolitik. Det finns visserligen ännu ingen färdig administrativ apparat som kan starta omedelbart. Snarare är det en process som kan börja verka, men det är viktigt nog. Jag kan inte riktigt förstå den besvikelse som man på socialdemokratiskt håll säger sig känna.

Det är ju från den gamla oppositionens sida som kraven på en samlad forskningspolitik har drivits. Omvändelsen verkar litet väl kraftig, tycker jag. Nog finns det sakliga skäl att nu gå till väga med en viss försiktighet och pröva sig fram.

Vi bör vidare notera att beslutet om formerna för en statlig FoU-politik kommer att fattas i stor enighet. De särmeningar som redovisats i form av reservationer gäller enbart detaljer av mycket perifer betydelse.

Det har lämnats elva reservationer. Några av dem gäller högskolans relationer till omvärlden, några berör interna högskolefrågor och ett par gäller sekretariatet för framtidsstudier.

För enkelhetens skull tar jag reservationerna i den ordning de fogats till betänkandet. Jag vill då börja med att yrka bifall till utskottets hemställan under samtliga punkter.

Reservationen 1 gäller ett förslag från centerpartiet om att UHÄ med förtur skall utreda frågan om regional anknytning av forskningsinsatser och därvid särskilt beakta läns museernas roll i det sammanhanget. Utskottet har ställt sig avvisande till en särskild utredning med hänvisning till museernas självständiga ställning. I 1974 års riksdagsbeslut betonades de regionala museernas frihet att använda sina resurser på det sätt som bäst passade den region där de verkade.

I de regionala museernas arbetsuppgifter ingår också vetenskapligt arbete, och med de statsbidragsbestämmelser och förordningar i övrigt som gäller har museerna stor frihet att bestämma sin egen verksamhet. Det är värdefullt.

Utskottet framhåller emellertid att museerna självfallet är resurser som bör utnyttjas, och detsamma gäller f. ö. också t. ex. länsbibliotek och landsarkiv. Men utskottet skriver: "Olika former av samverkan mellan museerna och högskolan får utvecklas efter de lokala förutsättningarna utan centrala föreskrifter om hur detta skall ske."

Reservationerna 2 och 3 gäller framtidsstudiesekretariatet. Utgångspunkten för alla de resonemang om sekretariatets statsrättsliga ställning och administrativa plats i det svenska förvaltningssystemet som förts ända sedan dess tillkomst 1973 är det förhållandet att sekretariatet är en främmande fågel i såväl det politiska, administrativa som vetenskapliga systemet. Dess huvuduppgift är inte att bedriva forskning, men dess verksamhet inkluderar i hög grad forskning, och sekretariatet initierar forskning. De anställda är forskare, och de verkar i en forskningsmiljö.

Sekretariatet är politiskt-organisatoriskt knutet till regeringen och regeringskansliet med status som kommitté. Riksdagen har emellertid visat ett påtagligt intresse för sekretariatet och lyckats få det överfört från

statsrådsberedningen till utbildningsdepartementet. Dessutom har det försetts med en parlamentariskt sammansatt styrelse.

Genom riksdagens benägna bistånd har sålunda sekretariatet förvandlats till den besynnerliga hybrid som det nu utgör: en statlig kommitté med en parlamentarisk styrelse.

Då det inte anses rimligt att statliga kommittéer förblir permanentade fick forskningsrådsutredningen (FRU) i uppdrag att finna en form som är mer naturlig för svensk förvaltning och som samtidigt ger förutsättningar för den verksamhet som vi alla finner värdefull. Det var ingen lätt uppgift. FRU fann efter en systematisk prövning av olika alternativ tre tänkbara lösningar: anknnytning till forskningsrådsnämnden (FRN), ombildning till en delegation med en styrelse i spetsen och slutligen en särskild myndighet.

Majoriteten förordade delegationsmodellen, medan en minoritet ansåg att det vore bättre att skapa en särskild myndighet.

Remissopinionen var starkt delad. Det kan anföras goda skäl för de olika alternativen. Det väsentliga är att verksamheten kan bedrivas på det sätt som det råder stor enighet om – med stor självständighet men också med lyhördhet för tidens krav, i en intellektuell miljö som är öppen och vital, i god kontakt med både forskarvärlden och samhället och utan en onödig och betungande byråkrati. Forskningsrådsnämnden med dess företrädare för de politiska partierna, de fackliga organisationerna och forskningsråden och med dess verksamhet på närbesläktade områden kommer helt visst att kunna bli en stimulerande miljö även för framtidsstudieverksamheten.

Reservationen 4 gäller kvaliteten i utbildning och forskning. Det är naturligtvis en mycket viktig sak. Svårare är emellertid hur man skall upprätthålla detta kvalitetskrav. Den metod som föreslås i motion.2222 och reservationen 4, nämligen att riksdagen skall göra ett uttalande, tillhör inte de mer meningsfulla. Det behövs enligt utskottsmajoritetens mening inget sådant uttalande av riksdagen, då det, som det heter i betänkandet "både tidigare och i dag är en självklarhet att skolväsendet och lärarutbildningen skall bygga på kvalitet".

Reservationen 5 gäller ett samlat åtgärdsprogram för att stimulera intresset för naturvetenskap och teknik bland barn och ungdom. Det är inget nytt problem som motionärerna har tagit upp. Det har också uppmärksammats i flera olika sammanhang. På skolans område har det också hänt en hel del på senare år. I gymnasiet pågår nu försöksverksamhet med olika varianter inom naturvetenskaplig linje, t. ex. miljövårdsteknisk, datateknisk, kommunikationsteknisk och energiteknisk variant.

Också i den nya läroplanen för grundskolan, som kommer att behandlas nästa vecka, beaktas behovet av förändringar i teknik och naturvetenskap. Ämnet teknik kommer ju att finnas som ett obligatoriskt ämne på högstadiet. Också FRN har fått i uppgift att i sin informationsverksamhet särskilt tänka på barn och ungdom, och det finns bl. a. vidare ett förslag om att pröva om det finns utsikter att utge en populärvetenskaplig tidskrift. Det har alltså gjorts en hel del, och åtskilligt görs. Det är, enligt vad utskottsmajoriteten menar, inte

nödvändigt med något samlat åtgärdsprogram i det läge som vi nu befinner oss i.

Reservationen 6 gäller frågan om medel till forskningsändamål ur arbetarskyddsfonden. Jag vill först fästa uppmärksamheten på det förhållandet att det inte är skattemedel som tillförs löntagarorganisationerna i detta sammanhang utan medel ur arbetarskyddsfonden, som redan nu disponeras av dessa organisationer. Vad skall då dessa medel användas till? Jo, enligt föredragande statsrådet bör de kunna användas för utarbetande av forskningsprogram, kunskapsöversikter, kursverksamhet, remissarbete inom områden som rör vetenskapliga frågor och stöd till förberedelser för ställningstaganden i FoU-organ – alltså inte bara egentliga forskningsprojekt. Styrelsen för arbetarskyddsfonden får överväga hur medlen skall fördelas och disponeras och hur redovisningen av medlens användning skall ske.

Reservationen 7 gäller behörigheten till forskarutbildning. Bakgrunden är bl. a. den att nya utbildningar har förts till högskoleutbildningen. Det är viktigt att studerandena får möjlighet till forskarutbildning. Med en breddad rekrytering får vi möjlighet att få in forskarbegåvningar, som inte annars skulle få chansen. Det kan faktiskt leda till en kvalitativ förbättring av rekryteringen, och en sådan förbättring är viktig.

Det sägs i reservationen 7 att skillnaden mellan den i propositionen föreslagna allmänna behörigheten och den föreslagna särskilda behörigheten i många fall skulle bli så stor, att begreppet allmän behörighet skulle bli meningslöst och vilseledande. Jag måste säga att jag inte förstår det resonemanget. Varför skulle begreppet allmän behörighet bli meningslöst?

Det talas vidare om den föreslagna särskilda behörigheten, men det finns ingen sådan föreslagen särskild behörighet. Den särskilda behörigheten skall fastställas av berörd fakultetsnämnd. Det finns däremot i propositionen några allmänna synpunkter som utskottet har anslutit sig till. Statsrådet säger där, att det är viktigt att behörighetskraven utformas så att kvalitet i forskarutbildningen garanteras. Han menar att de särskilda behörighetskraven därvid kommer att spela en stor roll. Han anser också att man skall undvika formalism vid preciseringen av de särskilda behörighetskraven och att man skall ta reda på vilka krav som faktiskt behöver ställas.

I reservationen 8 ställs krav på en särskild utredning av frågan om en mellanexamen. Tanken är i och för sig intressant. Det är ett stort steg mellan en grundutbildning och en doktorsexamen, och alltför många avbryter sina studier. Det är otvivelaktigt ett problem som måste beaktas, men det kan bli väl många nyheter på en gång. Utskottet tillstyrker ju att ett system med etappavgångar skall utvecklas, och det är nog i nuläget det allra angelägnaste.

Det bör också, skriver utskottet, prövas om särskilda examensbestämmelser skall knytas till dessa etappavgångar. Det ligger allt bra nära tanken på en mellanexamen. Dessutom förordar utskottet att s. k. påbyggnadsutbildningar införs. Utskottet drar slutsatsen att det i dag inte har underlag för att kunna avgöra om det vid sidan av etappavgångar och påbyggnadsutbildningar behövs en sådan särskild forskarutbildning som motionärerna här avser.

Nr 158

Måndagen den
28 maj 1979

*Forskning och
forskarutbildning
m. m.*

Reservationen 9 gäller kontaktsekretariaten. Regeringen har i den frågan följt en helt överväldigande opinion för att kontaktsekretariaten flyttas till högskoleenheterna. Motivet är att de skall verka så nära forskningen som möjligt. Men det innebär inte att de skall vara fjärrade från avnämarna. Jag kan hänvisa till vad som sägs i propositionen, att det är väsentligt att kontaktsekretariaten har till uppgift att koppla samman de resurser som finns inom högskolan med de behov som finns inom näringslivet och andra avnämningarkategorier. Det sägs vidare att kontaktsekretariaten även i fortsättningen beträffande teknisk och matematisk-naturvetenskaplig fakultet skall hålla nära kontakt med STU och de regionala utvecklingsfonderna när det gäller planering och verksamhet samt kontakter med företag. Det finns ingen risk för att sekretariaten kommer att arbeta i en isolerad högskolemiljö.

Reservationen 10 gäller sammansättningen av fakultets- eller sektionenämnd. Den frågan har behandlats utförligt i både propositionen och utskottsbetänkandet. Jag skall därför fatta mig mycket kort. Frågan gäller inte om sammansättningen skall ändras, utan om möjligheter skall öppnas för den fakultetsnämnd som önskar en s. k. allmänrepresentant som ledamot. Högskolestyrelsen bör, heter det i propositionen, efter förslag av fakultets- eller sektionenämnd, kunna besluta att företrädare för allmänna intressen skall ingå i nämnden. Jag vill fästa Ove Nordstrandhs uppmärksamhet på att det inte är fråga om uteslutande politiker, utan det kan vara fråga om företrädare för alla andra samhällsintressen – företrädare för arbetslivet, sektorsmyndigheter och liknande.

Den sista reservationen gäller de vetenskapliga nämnderna. I det fallet har utskottet ställt sig avvisande av två skäl, dels för att det inte lär finnas några hinder att inrätta en sådan här nämnd om det finns intresse för en sådan, dels för den tveksamhet som finns när det gäller att inrätta nya organ inom högskoleorganisationen. Byråkratin är nog utvecklad som den redan nu är.

Till sist ett par ord om vpk:s motioner. Tiden rinner i väg och jag får lov att fatta mig mycket kort. Jag vill peka på ett par saker som Eva Hjelmström inte tog upp i sitt anförande, men som jag gärna skulle vilja ha litet klarare besked om.

Det sägs att forskningsanslagen inte skall knytas till den enskilde forskaren utan till forskningsenheten, så att forskarkollektivet självt kan avgöra vem som skall utföra vilken uppgift. Innebär detta att det kommer att bli slut på den enskilde forskarens möjligheter att välja forskningsuppgift? Vad som här kallas för en progressiv åtgärd är alltså en total kollektivisering av forskningen.

Det sägs att den nationella forskningspolitiken skall övervakas av ett centralt kollegium. Det skulle vara intressant att veta vad som kan dölja sig bakom detta. Det är inte utan att man får ett kusligt framtidsperspektiv i sikte: en centralt styrd och övervakad forskning utförd i kollektiv.

Vad slutligen gäller frågan om lagstiftning för tillträde till arbetsplatserna så är det ett problem. Men man måste också ta ställning till vissa frågor. Bör en eventuell lagstiftning gälla all forskning eller enbart arbetslivsforskning? Bör

en laglig rätt att komma in på arbetsplatsen gälla alla arbetsplatser eller enbart vissa arbetsplatser? Skall den gälla även politiska partiets kanslier? I så fall skulle jag vilja anmäla mig som forskare för att få tillträde till vpk:s partikansli. Vilket slags information bör en laglig tillträdesrätt gälla? Skulle den enbart avse arbetsmiljöundersökningar eller skulle den även avse skriftligt material av typen räkenskaper, bokföring, protokoll, sjukjournaler, sociala akter och liknande?

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till samtliga punkter i utskottets hemställan.

ROLAND SUNDGREN (s) kort genmäle:

Herr talman! Gunnar Richardson medger att ökningen av forskningsanslagen under innevarande budgetår inte är så stor men framhåller att det blir mer nästa budgetår. Jag tycker att det är underligt att han inte märker något av den situation som man upplever just nu ute i högskolorna – en oro för att anslagen inte skall räcka till. I själva verket behövs de ökade anslagen för att täcka pris- och löneuppräknningar, och de räcker inte till några reella nya satsningar på forsknings- och utvecklingsarbete.

När Gunnar Richardson säger att han inte förstår den besvikelse vi känner på socialdemokratiskt håll, så vill jag liksom Christina Rogestam peka på den kritiska situation som vi har för svensk industri och svensk teknik och som gör det nödvändigt med en forskning. Vad vi tycker är särskilt allvarligt är det ringa intresse för naturvetenskapligt och tekniskt forsknings- och utvecklingsarbete som har präglat folkpartiregeringen och även den tidigare trepartiregeringen. Om man sammanför de olika FoU-medlen som finns under olika anslag i statsbudgeten – vilket ju statistiska centralbyrån har gjort – så finner man att ökningen för den humanistiska forskningen är tre gånger så stor som ökningen för den naturvetenskapliga och att ökningen för den medicinska forskningen är sex gånger så stor som när det gäller naturvetenskap och teknik. Trots allt är det ju på dessa sistnämnda områden som man behöver ökade FoU-anslag. De ökar alltså endast med 10 milj. kr. för industri- och utbildningsdepartementen sammanlagt enligt statistiska centralbyråns undersökning. Det är inte underligt att vi då känner besvikelse.

Beträffande vår reservation nr 5 finner vi det underligt att utskottets majoritet inte kunde gå med på ett samlat åtgärdsprogram. Det har ju ändå så många år talats om vikten av att intressera barn och ungdom för vetenskap och teknik. Vad man då pekar på är en populärvetenskaplig tidskrift, men vi menar att här behövs det kraftigare åtgärder. Vi rekommenderar bl. a. stöd till Unga forskare och andra föreningar, som på ett helt annat sätt med personlig kontakt kan stimulera ungdomars intresse för vetenskap och teknik.

EVA HJELMSTRÖM (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Gunnar Richardson förklarade att vi har ett forskningsvänligt klimat – det har vi nu fått genom denna proposition. Men den fråga som jag har ställt – och som vi har ställt i vår motion – är: Vänligt för vem? Den centrala frågan berör Gunnar Richardson över huvud taget inte alls, och det

gör inte heller någon annan talare här i kammaren i dag – utom från vpk.

Visst gäller det enighet mellan de fyra övriga partierna, som Gunnar Richardson sade, i fråga om den här forskningspolitiska propositionen. Det är detaljfrågor som skiljer. Men i stället för att ta upp de väsentliga skiljelinjer som faktiskt finns väljer Gunnar Richardson att ta upp och utförligt kommentera just detaljfrågorna. När det gäller de egentliga skiljelinjerna väljer han att citera ur vpk:s motion och ställer frågor till oss. Jag tvingas tyvärr, herr talman, att ta tillbaka mitt påstående från mitt inledningsanförande, att utskottets ledamöter kan läsa innantill. För det är uppenbarligen så att den konsten behärskar åtminstone inte Gunnar Richardson.

Han anförde att vi har sagt att forskningspolitiken skall beredas och övervakas av ett centralt kollegium och frågar sedan hur det skall se ut. Ja, men det står ju i vår motion. Det skall till hälften vara valda representanter för de verksamma forskarna och till hälften representanter utsedda av fackförbundens representantskap. Är det så konstigt? Detta skulle ersätta den totala dominans som näringslivet i dag har över forskningen.

Vi har också krävt – och det är ett gammalt, återkommande krav från vårt håll – att politikerna skall ta sitt ansvar, att politikerna skall prioritera och anordna en särskild forskningspolitisk debatt, där långsiktiga och övergripande målsättningar för forskningspolitiken diskuteras och där beslut fattas om en nationell forskningsbudget. Om den debatten skulle föras på samma sätt som dagens debatt, där man har vägrat ställa sig frågan forskning i vems intresse och se forskningen som en maktfaktor, skulle jag i och för sig ifrågasätta om riksdagen då tog sitt ansvar.

Slutligen vill jag kommentera forskningen på arbetsplatserna. Förslaget om en lag i vilken forskarnas tillträde till arbetsplatserna skulle garanteras har bl. a. lagts fram av arbetsrättskommittén. Även Metall har i skilda sammanhang fört fram det. Förslaget skulle, om det genomfördes, något förbättra situationen för just arbetslivsforskarna. Jag rekommenderar Gunnar Richardson att läsa den undersökning som har gjorts av Sociologförbundet.

OVE NORDSTRANDH (m) kort genmäle:

Herr talman! Jag skall inte närmare gå in på reservation nr 4, där vi har anfört att det är av betydelse att det görs ett uttalande om att kvaliteten i universitetsutbildningen och forskningen bör upprätthållas. Jag vill bara vända mig mot att Gunnar Richardson sade att ett sådant uttalande icke är meningsfullt. Det förstår jag inte alls. Är det inte meningsfullt att göra ett uttalande om att man icke bör förbise kvaliteten och bara fästa sig vid kvantiteten när det gäller universitetsutbildning och forskning? Vi menar att kvantitetsaspekten har fått ta över för mycket. Gunnar Biörck i Värmdö återkommer till den reservationen.

Vad beträffar det föreslagna särstödet för initiering av forskning, som tas upp i reservation nr 6, måste jag än en gång framhålla att det alltid uppstår svårigheter vid olika slag av särstöd. Så kommer det också att bli när det gäller särstödet till forskningsinitiering. Rättvis- och avvägningsproblem inställer

sig alltid. Särstöd har också förmåga att ständigt växa, så att obalans snabbt uppstår i förhållande till andra stöd. I moderata samlingspartiet är vi helt positiva till forskning på arbetslivets område och till initiering av sådan forskning, men vi menar att forskningsrådsnämnden är det forum som bäst lämpar sig för fördelning av bidrag till forskningsinitiering och liknande.

Beträffande den föreslagna kompletteringen – om jag så får uttrycka det – av sammansättningen av fakultets- eller sektionensnämnd vill jag återigen understryka att vi menar att det i dessa nämnder i första hand bör ingå forskare eller forskningskunniga. Det bör överlåtas på dem att fatta besluten. Jag råkade visst säga att jag inte gärna vill se en politiker i nämnderna. Det var kanske litet olyckligt uttryckt, men erfarenheten har lärt mig att det så gott som alltid blir en politiker som representant för allmänintressena. Är det en forskande politiker må det vara hänt, men jag har ännu inte sett någon sådan ingå i liknande nämnder.

Eftersom min taltid är slut ber jag, herr talman, att få återkomma.

CHRISTINA ROGESTAM (c) kort genmäle:

Herr talman! Jag tycker, Gunnar Richardson, att vi måste ha råd med en och annan främmande fågel. Det vi vill ha genomfört är förslaget från majoriteten i forskningsrådsutredningen, nämligen att sekretariatet skall omvandlas till en delegation och att det skall ges möjlighet att fungera på det självständiga och lyhörda sätt som det hittills har gjort.

Det är egentligen bara folkpartiet som nu är berett att nedvärdera framtidssekretariatet på det sätt som görs i propositionen. I den socialdemokratiska motionen sägs att man nu i och för sig accepterar folkpartiregeringens förslag. Men samtidigt betonas att kommande regeringar kan komma att göra en annan bedömning. Jag för min del är övertygad om att det kontroversiella material som sekretariatet under årens lopp har givit ut har varit nyttigt för den svenska debatten. De arbetsuppgifter som delegationen för långtidsmotiverad forskning har och som sekretariatet för framtidsstudier har skiljer sig en hel del, och jag tror att det finns arbetsuppgifter för bägge även i framtiden. Det är, tycker jag, tveksamt om sekretariatet verkligen med den kommande kopplingen till forskningsrådsnämnden kommer att kunna agera med samma självständighet i fortsättningen.

Vår mellanexamen, Gunnar Richardson, är en självständig nivå, tänkt speciellt för människor med grundexamen plus praktisk erfarenhet för att de skall kunna ha en möjlighet att teoretiskt bearbeta sina praktiska kunskaper. Propositionens etappavgång är en etapp på vägen mot doktorsexamen. Utskottsmajoriteten säger att man inte i dag har underlag för att avgöra om det vid sidan av etappavgång och påbyggnadsutbildning behövs en mellanexamen enligt vårt förslag. När man inte har ett sådant underlag är det väl rimligt att ta fram det. Och det är precis vad reservanterna vill.

När det gäller nämnd för utvärdering av verksamheten har jag redan medgett att ordet nämnd kanske inte var så väl valt, men vad är det för fel på idén att en gång t. ex. vart tredje år i form av ett seminarium få en diskussion om standarden på en fakultets forskningsprojekt? Där skulle

Måndagen den
28 maj 1979

*Forskning och
forskarutbildning
m. m.*

välrenommerade svenska och utländska forskare på området eller intelligande område kunna delta tillsammans med fakultetens eget folk. Jag tror att det skulle kunna bli både spännande och nyttiga diskussioner. Erfarenheter-
na ute i Europa tyder på det. Jag beklagar än en gång att utskottsmajoriteten inte vill vara med om en sådan försöksverksamhet.

Till sist vill jag säga att vi inte vill inskränka museernas rätt att själva besluta om vilken verksamhet de skall driva. Vad vi vill är att få belyst dels vilken omfattning och vilka former ett samarbete mellan museerna och högskolan har i dag, dels vilka andra samarbetsformer som kan vara lämpliga. Jag tror för min del att detta kan vara en positiv och spännande möjlighet som kan stimulera till en vidareutveckling på många håll i landet.

GUNNAR RICHARDSON (fp) kort genmäle:

Herr talman! Ett par synpunkter till var och en av talarna.

Roland Sundgren vill göra gällande att man från regeringens sida skulle vara ointresserad av naturvetenskap och teknik och anför vissa siffror som skulle vara bevis för detta. Men han glömmer bort en viktig sak, nämligen att stora delar av anslagen till dessa områden går via industridepartementets budget. Styrelsen för teknisk utveckling, STU, har fått en rejäl uppräknin-
g både förra året och i år av sitt anslag. När det gäller energiforskningen har för tre år inte mindre än en miljard kronor satsats på detta område. Man får se det över hela fältet, om man skall kunna få en rättvisande bild.

Eva Hjelmström är förvånad över att jag har frågat hur det centrala rådet skulle se ut. Det där har jag läst, men det är inte det mest intressanta. Det viktigaste är ju hur ett sådant centralt råd skulle verka. Det är de effekterna jag är rädd för.

Eva Hjelmström tar vidare upp den forskningspolitiska debatt som skulle ske årligen. Ja, det kunde i och för sig vara intressant att ha en sådan, men tanken är att när riksdagen behandlar regeringens FoU-program, som kommer vart tredje år, skall det kunna bli en rejäl forskningspolitisk debatt.

Vad gäller forskning på arbetsplatserna vet jag mycket väl vad arbetsrättskommittén har föreslagit, men jag vet också att man inte tillräckligt noggrant analyserat vilka problem som detta för med sig. De frågor som jag ställde måste man klara ut, om man skall lagstifta. Man måste ha klart för sig om det skall vara generella regler för alla arbetsplatser och vad tillträde skall innebära.

Ove Nordstrandh kanske misstolkade mig en smula. Jag menade att utskottsmajoriteten ansåg att det inte var meningsfullt att riksdagen gjorde ett uttalande av innebörden att forskning och utbildning skall bygga på kvalitet. Vi menar att detta är självklart, att alla har den uppfattningen och att ett sådant uttalande därför inte tjänar något syfte.

Christina Rogestam tog upp frågan om framtidsstudiesekretariatet och menade att dess självständighet på något sätt skulle ifrågasättas eller äventyras. Det finns inget skäl att tro att framtidsstudier förankrade i den miljö forskningsrådsnämnden utgör skulle bli mindre självständiga än med

en annan organisation.

Vad slutligen mellanexamen beträffar vill jag erinra om att vi nu skall börja pröva ett system med etappavgångar och påbyggnadsutbildningar. Vi menar att dessa två nyheter kan vara nog för tillfället. Att samtidigt sätta i gång en utredning om en tredje form skulle bli litet väl mycket av det goda.

EVA HJELMSTRÖM (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Gunnar Richardson vet uppenbarligen inte vad han diskuterar, när han tar upp arbetsrättskommitténs förslag. Vad kommittén en gång föreslagit, nämligen att forskarna skulle få tillträde till arbetsplatserna för arbetslivsforskning, passar tydligen inte folkpartiregeringen och inte heller för den delen bolagsherrarna.

Den undersökning som jag refererade tidigare gällde 173 forskare under åren 1972–1977. 24 % av forskarna hade vägrats tillträde till arbetsplatser där de hade velat forska. 22 % hade inte fått tillgång till begärda uppgifter, när de väl kommit in på arbetsplatsen. 12 % hade fått sina rapporter censurerade, osv. osv.

Det är alltså inte så att det saknas färdiga förslag. Krav har också ställts sedan länge från fackföreningsrörelsen. Men folkpartiregeringen valde att stoppa arbetsrättskommitténs förslag i byrålådan för att förhala frågan, av det skälet att kommitténs förslag ställer själva kärnfrågan på sin spets, nämligen: Vem skall ha makten över forskningen?

Jag konstaterar sedan att Gunnar Richardson inte, som brukligt är, tar upp de frågor vi har ställt och de förslag vi har framfört i vår motion utan föredrar att ställa motfrågor.

Han har t. ex. inte tagit upp det mycket stora problemet med sektoriseringprincipen, som jag berörde i mitt inledningsanförande och som vi har tagit upp i vår motion. Han har inte närmare berört det faktum att i stort sett alla förbättringar för forskarna vad gäller tjänsteorganisation och liknande hänskjuts till lärartjänstutredningen. Gunnar Richardson har valt att inte kommentera någonting av detta utan bara förbigått det med tystnad.

ROLAND SUNDGREN (s) kort genmäle:

Herr talman! När jag talar om folkpartiregeringens ointresse för naturvetenskaplig och teknisk forskning har jag faktiskt räknat samman summorna för industri- och utbildningsdepartementen. Enligt statistiska centralbyråns senaste undersökning är det alltså en ökning med 10 milj. kr.

Jag kan också peka på det ointresse som visats för det förslag vi flera gånger har framfört om utvecklingsbolag. Vi har föreslagit fem utvecklingsbolag med en satsning på 100 milj. kr. till vart och ett.

Det här är väldigt viktiga saker för vår framtid. Det är ju av grundläggande betydelse för Sveriges framtid som industrination att vi får en ordentlig satsning på teknisk och naturvetenskaplig forskning och utveckling.

Jag hann inte i min förra replik kommentera vad Gunnar Richardson sade om kontaktsekretariatet. Jag skulle vilja säga att därvidlag lägger vi tyngdpunkten på samhällsintressena i forskningen, och då är regionstyrel-

Måndagen den
28 maj 1979

*Forskning och
forskarutbildning
m. m.*

serna en viktig förmedlande länk mellan samhällsintressena och högskolorna inom varje organisation.

Den viktiga kontakt- och informationsverksamheten skall gälla hela högskoleregionen. Det skall ju ske ett betydande forskningssamarbete mellan de övriga högskolorna i regionen och den där de fasta forskningsresurserna finns. Därför tycker vi att det är riktigt att det organisatoriska ansvaret knyts till regionstyrelserna.

Det utesluter inte på något sätt att man i Umeå högskoleregion, där det finns fasta forskningsresurser vid högskolorna både i Umeå och i Luleå, har kontaktsekretariat vid båda högskolorna med olika forskningsprofil. Forskarutbildningsutredningen har också påpekat att man med tanke på de geografiska avstånden bör ha två sekretariat inom denna region.

OVE NORDSTRANDH (m) kort genmäle:

Herr talman! Om jag hade den uppfattningen att alla utbildningsadministratörer hade kvalitet i undervisningen lika mycket i blickpunkten som Gunnar Richardson och jag, skulle jag kunna säga att det vore onödigt med det uttalande vi vill ha gjort genom reservationen 4. Men nu har jag icke den uppfattningen. Därför menar jag att ett sådant uttalande är en god admonition till de administratörer och andra som vill se bort från kvaliteten för kvantitetens skull. Det kunde vara till nytta för dem.

Jag hann i min förra replik inte säga någonting om reservationen 7 beträffande allmän behörighet till forskarutbildning. Gunnar Richardson såde, precis som utbildningsministern, att om man skapar en allmän behörighet för aspiranter på forskarutbildning, så skulle det bidra till en bredare rekrytering.

Jag tror tvärtom att det är en helt onödig omväg. Bättre är – det föredrar åtminstone jag – att de krav som skall ställas upp för tillträde till forskarutbildning utformas för varje ämne från botten och uppåt. Jag tror att det lättare lockar aspiranter till forskarutbildning.

CHRISTINA ROGESTAM (c) kort genmäle:

Herr talman! Gunnar Richardson säger nu att det inte behövs någon utredning om en mellanexamen och att det blir för mycket med tre utredningsalternativ. I utskottets skrivning sägs att man inte har något underlag i detta avseende. Vi har ansett det vara rimligt att ta fram ett sådant underlag. Jag kan fortfarande inte förstå att det skall vara så besvärligt, när det ändå skall utredas, att även se på den här varianten. Det måste vara väsentligt för människor med grundexamen plus praktisk erfarenhet att få denna möjlighet att teoretiskt bearbeta sina praktiska kunskaper. Jag tror att det är en viktigare del för framtiden än etappavgång på vägen till doktorsexamen.

När det sedan gäller sekretariatet för framtidsstudier tror jag att många med mig uppfattar förslaget att lägga detta inom forskningsrådsnämnden som en nedvärdering av det mycket viktiga arbete som sekretariatet har gjort och som ett sätt att ta bort en del av möjligheten till sådana självständiga inlägg i den

politiska debatten som sekretariatet har kunnat göra.

Har jag fel och Gunnar Richardson rätt när han säger att självständigheten skall finnas kvar, tycker jag det är positivt. Men det hade utan tvivel varit lättare för sekretariatet att agera på det sätt det gjort hittills om det även i framtiden fått ha en självständig ställning, t. ex. i form av en delegation.

GUNNAR RICHARDSON (fp) kort genmäle:

Herr talman! Som var och en inser är det inte möjligt att nu ge fullständiga svar på alla frågor.

Med anledning av vad Christina Rogestam sade om sekretariatet för framtidsstudier vill jag verkligen med all kraft framhålla att det icke är fråga om någon nedvärdering. Utgångspunkten är denna hybrid som vi har av en kommitté med parlamentarisk styrelse. Det anses inte lämpligt att permanenta kommittéer. Detta är bakgrunden. Det är ett fullständigt missförstånd om man skulle tolka det som någon form av nedvärdering.

Vad mellanexamen beträffar måste vi ju nu vara försiktiga eftersom vi sätter i gång att pröva etappavgångar och påbyggnadsutbildningar. Det kan bli litet för mycket på en gång.

Ove Nordstrandh tog fasta på att det för varje ämne skall finnas ett bestämt krav för forskarutbildningen. Javisst, det är ju det centrala i den särskilda behörigheten. Och det kan inte vara något negativt om det dessutom finns en allmän behörighetsbestämmelse. Jag håller fullkomligt med om att det centrala och intressantaste för de flesta är de särskilda behörighetskrav som kommer att finnas.

Roland Sundgren nämnde att SCB:s statistik skulle belägga vad han sade i sitt första inlägg. Jag har inte haft tillgång till den statistik som gäller budgetåret 1979/80 och ställer mig något tveksam till om han verkligen avser det budgetåret. Jag har själv försökt få tag i det materialet men inte lyckats.

Varje insinuation om att regeringen skulle vara ointresserad av den tekniska och industriella utvecklingen vill jag helt tillbakavisa. Något sådant finns inte alls bakom de här förslagen.

Eva Hjelmström kom tillbaka till detta med lagstiftning. Det väsentliga för varje regering och varje riksdag är att stifta lagar som är väl genomtänkta. Jag pekade på tre svårigheter med en lagstiftning beträffande forskning på arbetsplatserna: om det generellt skall gälla alla arbetsplatser – även tidningsredaktioner, politiska partiers och fackliga organisationers kanslier och liknande –, om det skall gälla allt slags forskning och om det skall gälla allt slags material som är tillgängligt. Vi måste i första hand ha svar på dessa frågor. Och jag tycker att man borde lägga ner litet intresse på att analysera de problem som onekligen är förknippade med detta. Vi har inte ställt oss avvisande till en lagstiftning om det inte finns några möjligheter att komma fram på andra vägar. Men vi måste veta vad det är vi lagstiftar om.

Förste vice talmannen anmälde att Eva Hjelmström anhållit att till protokollet få antecknat att hon inte ägde rätt till ytterligare replik.

Måndagen den
28 maj 1979

*Forskning och
forskarutbildning
m. m.*

GUNNAR BIÖRCK i Värmdö (m):

Herr talman! Utbildningsutskottets betänkande 1978/79:44 omfattar 96 sidor, 13 huvudavsnitt, en hemställan i 80 punkter och 11 reservationer. För egen del har jag under de senaste tre åren väckt 10 motioner i hithörande ämnen, därav 5 denna vår. I sin hemställan avstyrker utskottet i 15 punkter mina motionsyrkanden, därav i vissa fall på grund av att man delar min uppfattning och i andra fall för att man inte delar den. I ett fall hugnas jag med ett tillkännagivande. Dessutom föreslås glädjande nog bifall till en motion från annat håll som gäller en fråga där jag tidigare utan framgång motionerat, nämligen om kompensation för sjuklön från forskningsanslag.

Arbetet i utbildningsutskottet handlar mest om formalia och om pengar, mindre om saken. När nu forskningen fått en egen proposition och ett eget betänkande hade man nog ändå hoppats på ett fullföljande av den diskussion om forskningens villkor som Ingrid Sundberg och jag hade nöjet att ha med utbildningsministern här i kammaren i höstriksdagens sista skälvande minut men som uppenbarligen också blivit kammarens enda möjlighet till tankeutbyte med utbildningsministern i detta ärende.

Den alltför korta stund jag nu har till mitt förfogande vill jag begagna till ett försök att anlägga en helhetssyn på forskning och forskningspolitik snarare än den fragmentering av debatten som utskottets motionsbehandling och kammarens voteringsordning tvingar till. Genom att yrka bifall till reservation 4 anser jag mig ha fullgjort mina skyldigheter i formellt hänseende. I övrigt nöjer jag mig med övertygelsen att *ha* rätt och vill inte besvära kammaren med yrkanden om att även *få* rätt. Rapporter från uppföljningen av högskolereformen har emellertid redan visat att kritiken av regionstyrelserna och planeringsberedningarna besannats.

Sedan så många erfarna och förtjänta utskottsledamöter tagit till orda kan det tyckas som om ämnet vore uttömt. Det sägs emellertid i betänkandet: "Riksdag och regering har att formulera de övergripande politiska målen för forskningen samt att göra de ofrånkomliga prioriteringarna mellan skilda forskningsområden." Men om man läser propositionen och betänkandet finner man inte mycken vägledning i fråga om "de övergripande politiska målen för forskningen" – vilket kanske är lika gott. Man störtar sig i stället raskt över diverse tekniska frågor, sådana som departement och utskottskanslier kan formulera och är mer förtrogna med.

I min ensamhet har jag dock inte kommit runt frågan "Vad är forskningspolitik?" Det beror bl. a. på vad man menar med "forskning". Forskningens mål är att avlocka naturen och människosjälen deras hemligheter. Resten är studier eller uppfinningar.

För mitt sätt att se är forskningen en intellektuell process, hos därför särskilt lämpade personer, med eller utan konkret material, med eller utan särskild apparatur, varigenom man med noggranna iakttagelser och lika noggrann registrering av dessa, kan beskriva grundläggande fakta och analysera deras mönster, inbördes relationer och villkor, och – därutöver – följa deras eventuella förändringar utmed tidsaxeln och, i sådant fall, försöka tolka de principer som styr dessa förändringar och – med ledning av dessa

kunskaper – bli i stånd att förutsäga den fortsatta utvecklingen, såväl i det fall systemet förblir opåverkat som i det fall man försöker påverka det utifrån.

Vad är det som driver forskaren att forska? All verklig forskning tar sitt ursprung i nyfikenhet, ofta betingad av att man funnit svaret på frågan "Varför?" otillfredsställande. Forskning är att söka nya och bättre svar på frågor, antingen de erbjuder sig påtagligt i den omedelbara verkligheten eller uppkommer i förlängningen av en tankelek.

Vad behöver forskare mer än nyfikenhet? Fantasi, karaktär och uthållighet. Papper och penna, kanske en datamaskin, mestadels någon likasinnad att tala med, för stimulans, kritik och korsbefruktning av idéer. Behövs något mera? Ja, ett forskningsklimat där intellektuell verksamhet är föremål för uppskattning. Där en förnämlig prestation värderas högre än en medioker. Där man har respekt för kunskap och skicklighet. Där kvalitet ger erkännande och auktoritet. Där det inte finns utrymme för kommersialism och ytlighet, men inte heller för fyrkantig stöddighet i jämlikhetens namn. Kort sagt: en vetenskaplig arbetsmiljö där arbetet är ett inre behov, ett privilegium och en glädje.

För det är nog så att om vi vill att medborgarna i vårt samhälle skall göra sitt bästa – förverkliga sig själva som det ibland heter – så måste man vara aktsam, inte bara om orden, utan om arbetsbetingelserna, som växlar från område till område, och på det här känsliga området är dessa betingelser psykologiska minst lika mycket som materiella.

Högskolereformen innebar bl. a. att man började sätta vetenskapsmännen under förmyndarskap av s. k. samhällsrepresentanter. Men är vi inte alla "samhällsrepresentanter", precis som vi alla, med få undantag, är "löntagare"? Bakom detta begrepp döljer sig i stället partsintressen, för politiska partier, för fackliga organisationer. Det är kanske inte flera landstingsmän i universitetsstyrelserna vi behöver, utan flera universitetslärare i landstingen.

Sverige är numera ett land där ingen hinner tänka – och detta gäller också många av forskarna – därför att alla måste sitta på sammanträden om trivialiteter. Den mest behövliga samhällsrepresentanten är måhända i dag den som Hjalmar Gullberg förevigat i en av sina dikter:

Eftersom alla är upptagna jämnt och har mycket att göra
är det av synnerlig vikt att en man går bort från det hela
för att på avstånd begrunda vårt faktiska läge i nuet
och tyda de hemliga lagar
som härskar över vårt liv.
Ärade samtid, min sång vill betona att världen behöver
någon som bor på en ö i en grotta och vakar och lyssnar
vid tillvarons gräns, en andlig spion,
en utpost i ingen mans land.

Enslingen på Salamis skulle kanhända vara till större nytta för utbildningsministern och utbildningsutskottet, när det gäller att fastställa "de övergri-

Måndagen den
28 maj 1979

*Forskning och
forskarutbildning
m. m.*

pande politiska målen för forskningen" än FRN, UHÅ och planeringsberedningarna tillhoppa. – Om jag ett ögonblick vore förmäten nog att från min ö – Värmdö – försöka begrunda vårt faktiska läge i nuet med avseende på "de övergripande politiska målen för forskningen", så skulle jag kanske kunna säga detta:

Försök att få fram en så stor mångsidig och kvalitativt högtstående forskarkader som möjligt! Detta är inte möjligt om man, som administratörerna nu har lyckats med, till varje pris skiljer forskning och undervisning från varandra och förvandlar universiteten till yrkesskolor för de unga och allmänbildande studiecirklar för de äldre. Professorerna måste leva med sina studenter, inte tvingas bort från dem, som riksdagen beslöt för några veckor sedan, och detta inte bara för att man lär så länge man har elever, utan för att studenterna skall få vittring på vetenskapen och söka sig dit. Den som vill sätta sig in i *våra* framtidsproblem skall börja med att läsa om det Västromerska rikets nedgång och fall, och den som vill ta reda på hur man skall få fart på vetenskapen bör lämpligen studera hur man organiserade universitetet i Padua i slutet av 1500-talet, där studenterna var professorernas uppdragsgivare, men där man inte avskaffade examina utan i stället såg till att dessa ägde rum i offentlighetens skarpa ljus för att säkerställa kvalitet och rättvisa.

Men – vad får det kosta? Utbildningsministern berömmar sig av att ha höjt Ingemar Mundebos budgetunderskott med ytterligare ett antal miljoner. Det är duktigt gjort, i sig. Men det är inte mycket jämfört med industrisubventionerna. I båda fallen gäller det emellertid överlevnad. Vi skall inte vara rädda för att satsa på kulturen. Den är, när allt kommer omkring, det enda som överlever. Vad som är vackert av det som förfärdigats av människohänder i vårt land är medeltidskyrkorna och det gustavianska kulturarvet. Sådant fick kosta, på den tiden, i detta karga land.

Sedan har vi sektorsforskningen. Utskottet bedyrar dess kvalitet, vilket redan i sig är misstänkt. Det är närmast gripande att finna utbildningsutskottets värderade ordförande som en sentida magister Pangloss försäkra riksdagen att den svenska forskningen utgör den bästa av alla världar och därför är höjd över varje kritik. Var och en som har möjlighet att jämföra den vetenskapliga standarden inom hemmamarknadens sektorsforskning med den som krävs inom den internationellt konkurrerande universitetsforskningen kan ju se hur det förhåller sig. Detta hindrar inte att utredningsverksamheten på sektorsfronten – en markering som utbildningsministern gjorde i sitt anförande – kan vara nyttig: det är ju där som konsekvensanalysen borde ha sin egentliga förankring, både retrospektivt och prospektivt och med avseende på sakliga projekt likaväl som på ideologiskt motiverade reformer. Låt detta vara detta. Men var varsam med att locka verkliga forskare bort från den smala vägen till den s. k. samhällsrelevansens flödande källor – med begagnande av en parlamentarisk parabel kan jag också påminna om att man kan leda en häst till vattenhon men inte tvinga den att dricka.

Arbetsmiljön och "forskarkarriären" hör samman. Det finns tre slag av forskarkarriärer: Den första – den besjälade forskaren som följer sin ingivelse

och förblir originell och ostyrbar. Sådana kan vi aldrig få för många av. Den andra – en kader som vuxit upp inom den programmerade forskarutbildningen och som räknar med livstidsförsörjning inom sitt forskande hantverk genom beställningsuppdrag från samhället eller andra. Sådana har vi kanske redan för många av. Den tredje – en forskare som vid någon tidpunkt lämnar forskarkarriären för andra uppgifter, medförande sitt know-how till nya arbetsfält. Ej heller dessa kan vi få för många av. Vi bör därför stimulera det andra slaget av forskare att kasta loss i tid och pröva något nytt. Deras forskning bör därvid räknas som merit, om den är meriterande. Vi behöver fler naturvetare överallt, inte minst inom administrationen. Naturlagarna har förtjänsten att vara oberoende av regeringsförklaringar.

Herr talman! För kort tid sedan hörde vi en sakkunnig ledamot av konstitutionsutskottet säga att med vårt nya statsskick är riksdagen första statsmakten. "De övergripande politiska målen för forskningen" – om det nu skall finnas några sådana – skall därför avgöras i denna kammare. Regeringen – eller regeringarna – vill nog inte släppa taget om den uppgiften. Utbildningsministern framhöll i sitt anförande att endast regeringen kan ha överblicken. Den riksdag, som nyligen på utbildningsutskottets rekommendation avhände sig sitt gamla sjukhus, får nu av samma utskott rådet att också avhända sig sitt framtidsstudieSekretariat, som samma riksdag för endast några få år sedan lyckades vrida ur händerna på den dåvarande regeringen. Det skall nu – enligt utskottsmajoriteten – förpassas in under forskningsrådsnämnden, samtidigt som man kastrerar denna nämnd genom att framhålla dess övervägande administrativa funktioner. Jag vill därför varna kammaren: Låt inte lura er, utan välj efter eget skön att rösta på någon av reservationerna 2 eller 3.

Allra sist, herr talman! I en läsvärd skrift med titeln "Beslut och handling", som utgivits inom ramen för SALFO – en av de besynnerliga "delegationer" under FRN, till vilka ingenting delegerats och som därför lever ett intressant och utsvävande liv i fullkomlig frihet – har man kunnat läsa att politikernas uppgift är att skydda medborgarna mot byråkraterna. Jag har hittills levt i den föreställningen att den bästa och den sannaste samhällsrepresentationen utgjordes av Sveriges riksdag. Den senaste tidens uppgifter om att riksdagens ledamöter i allt större utsträckning hämtas ur byråkratin kan kanske förklara en del egendomligheter också inom det område vi nu behandlar.

Under snart ett halvt sekels kontakter mellan universitetsförvaltningarna och dem som befolkar maktens korridorer har "resultatpolitik" ofta varit liktydigt med klerkernas förräderi. "De övergripande politiska målen för forskningen" är i dag sannerligen inte fler paragrafer och längre sammanträden, utan ett återställande av inriktningen på kvalitet, kompetens och självständighet i universitetens egentliga arbetsuppgifter. Det är på tiden att sätta punkt för kulturrevolutionen, här likaväl som i Kina. Detta kräver insatser från nytänkare inom alla partier. Jan-Erik Wikström har haft modet att tala ut på den senaste studentriksdagen. Jag anar en ljusning även inom socialdemokratiet. Låt oss hoppas att de beslut, om vilka vi i dag kan bli eniga, senare skall följas av andra, i ännu större enighet – och då *med* och inte *mot*

universiteten och studenterna – så att det till slut skall låta sig säga att "ur mörkret stiga vi mot ljuset".

I detta anförande instämde Bo Turesson (m) och Olle Aulin (m).

GUNNAR RICHARDSON (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag skall inte ta upp någon lång debatt med Gunnar Biörck i Värmdö, men när han påstår att utskottet har sysslat med formalia och inte med sakfrågor, då ber jag att få protestera.

Vad handlar propositionen om och vad handlar utskottsbetänkandet om? Jo, de handlar om instrument för att vi i Sverige skall få en samlad, långsiktig och medveten forskningspolitik. Den handlar om viktiga frågor, som är en förutsättning för detta, det är FoU-statistik och forskningsregistrering, och det är samhällsinriktad forskningsinformation. Det handlar om diverse ting som har med forskarutbildning att göra, och det är viktiga ting. Allt detta utgör basen för forskningen. Det är inte forskning, men det skapar förutsättningar för forskning, och det är inte alldeles oviktigt.

Gunnar Biörck älskar att med litet tillspetsade formuleringar gissla vad han och många med honom uppfattar som brister eller avarter i dagens utbildningssamhälle, utbildningspolitik och forskning. Kritisk granskning är bra och nödvändig, men om den slår över, förlorar den ofta sin effekt. Jag har svårt att ta allt vad Gunnar Biörck säger i sina motioner och anföranden på riktigt allvar. Mycket är tänkvärt, men jag tycker faktiskt också att en del är ett slags raljeri, ett slags kåseri av en politisk estradör.

INGRID SUNDBERG (m):

Herr talman! Utbildningsminister Wikström har tydligen ett fast grepp om utbildningspolitiken i vårt land. Jag beklagar det inte. Jan-Erik Wikström höll ett anförande i vilket jag kan instämma på praktiskt taget alla punkter. Det hårda greppet kommer till synes genom enigheten i utskottsbetänkandet och först och främst genom att utskottet endast på fyra punkter av de 80 som Gunnar Biörck i Värmdö nämnde har gjort en ändring. Alla andra motioner är avstyrkta. Så fullkomlig tror jag inte att Jan-Erik Wikström är att inte några av motionerna hade förslag, vilkas beaktande av utskottet hade medfört en förbättring av forskningsklimatet i vårt land.

Utbildningsministerns anförande utgjorde dock ett värdefullt komplement till utskottets betänkande. Det är självklart att en samlande bild av forsknings- och utvecklingsarbetet i vårt land inte kan produceras på kort tid. Det viktigaste är att man har problemen klara för sig och att man vet hur man vill lösa dem.

Frågor om forskning och forskarutbildning har alltför ofta reducerats till i första hand frågor av administrativ art, och det gäller också här, även om herr Richardson säger motsatsen. Visst skall forskningen i ett land som vårt ha sina regler, visst spelar fördelningen av anslag en avgörande roll för vad vi kan få ut i form av vetenskapliga avhandlingar och teknologiskt framåtskridande, men till sist är det innehållet i forskningsresultaten som spelar roll. Och det

innehållet är inte jämförbart med innehållet i läroplaner eller färdighetsbeskrivningar. Vetenskap är förståelser som baseras på teorier och experiment. Att veta *hur* är en sak – att veta *varför* är en fråga för forskningen.

Man skall bredda rekryteringen till forskarutbildningen, säger nu utskottet och instämmer därmed i propositionen. I den allmänna demokratiseringens tidevarv har det blivit populärt att bredda. Men att bredda är inte alltid detsamma som att förstärka. I många fall är det motsatsen.

Forskning är och måste vara en kvalitetsprodukt – och av så hög kvalitet att det måste vara få förunnat att kunna ägna sig åt den. Kriteriet på en forskare skall vara lämplighet – nyss så utomordentligt definierad av Gunnar Biörck i Värmdö – och när lämpliga personer avstår eller avhålls från att forska, då måste förhållandena inom forskarutbildningen förändras och forskarnas situation förbättras.

Den nedåtgående trend vi i dag upplever när det gäller rekrytering till forskarutbildning varslar illa om vårt lands framtid. Den måste brytas – det är riktigt – genom en ökad nyrekrytering, men det skall ske genom att fler personer som är lämpade för forskning få genomgå forskarutbildning, inte genom att man sänker kvalifikationerna för antagning så att fler får behörighet att forska.

Utbildningsutskottets anammande av att 80 poäng skall ge allmän behörighet får, som jag ser det, uteslutande gälla i de fall avslutad grundutbildning omfattar 80 poäng. Den traditionella högskoleutbildningen omfattar en grundutbildning om minst 120 poäng, och det måste vara självklart att en avslutad grundutbildning skall vara regel för antagning till forskarutbildning.

En sak är att antas till forskarutbildning. En helt annan sak tycks vara att avlägga forskarexamen. Det var mycket positivt att höra utbildningsministern beröra det faktum att allt färre avlägger forskarexamen, trots att antalet närvarande forskarstuderande är högre än någonsin. På den tid när doktorsexamen tog 6–10 år i medeltal avlade grovt räknat var tionde forskarstuderande examen varje år. Sedan dess – och särskilt efter genomförandet av den nya forskarutbildningen – har antalet forskarstuderande stigit kraftigt och på 20 år mer än fyrdubblats. Enligt studieplanerna skall examen avläggas efter 4 års studier, något som vi moderater ställde oss synnerligen skeptiska till när riksdagen beslutade om den nya forskarutbildningen.

Herr talman! S. 45 och 46 i utskottets betänkande visar hur verkligheten ser ut. Av ca 12 000 närvarande forskarstuderande 1977 avlade ca 750 examen. Av 66 forskarstuderande på veterinärhögskolan avlade 1 examen samma år.

Vad gör alla de andra? Hur stort är det definitiva bortfallet och vad beror det på? Har vi fel forskarstuderande?

Det är ett slöseri med personella resurser när många tusen stannar kvar 10–15 år i utbildningen i stället för de avsedda 4 åren. Kanske borde regeringen och utbildningsutskottet ha ställt sig frågan, om man inte i första hand borde eftersträva åtgärder för att hjälpa dem som redan är i forskarutbildning i stället för att sänka behörighetskraven.

Måndagen den
28 maj 1979

*Forskning och
forskarutbildning
m. m.*

Den nedgång av antalet sökande till forskarutbildning som vi nu märker är emellertid oroväckande. Den har sin grund bl. a. i att alltför få skaffar sig erforderlig grundutbildning. Man läser enstaka kurser och skaffar sig inte de 60 eller 80 poäng i ett ämne som ger den särskilda behörighet som vanligtvis är nödvändig. Framtiden blir inte ljusare, om vi sänker kraven på den allmänna behörigheten.

Det måste också löna sig att genomgå forskarutbildning. Det är endast ett fåtal tjänster som kräver forskarexamen. Felet ligger inte bara hos det allmänna, där utbildningsministern nu förebådar förbättringar, glädjande nog. Inom den privata sektorn är förhållandena likartade. En genomgång av lönesättningen för akademiker med och utan forskarexamen visar på onormalt små löneskillnader. Än lägre blir nettoskillnaderna genom att marginalsatserna i dessa inkomstlägen slår hårt. Om därtill läggs större studieskulder är de ekonomiska förhållandena för vetenskapligt meriterade personer ofta sämre än för andra.

Ett annat skäl, herr talman, för den minskade viljan till längre studier kan vara den vändning samhällsdebatten tagit de senaste åren. Forskning, kunskap och vetgirighet har blivit något skrämmande – man talar hellre om småskalighet och jordbundenhet. Men Benjamin Höijer har sagt att om vårt sökande efter sanningen skulle föra oss till helvetets portar skulle vi knacka på och söka komma in och finna sanningen. Men det är allt färre som i dag vill knacka på. Det är många som i stället sätter upp andra värderingar än kunskapens av rädsla för det moderna helvetet och för en okänd framtid. Den rädslan yttrar sig också i en ökad vilja att styra forskningen.

Forskningen måste få vara fri i sitt sökande. Varje anslag mot den friheten får vi förr eller senare dyrt betala. På oss politiker ligger ansvaret att använda forskningsresultaten, men inte att av rädsla för resultaten i förväg ange dem genom styrning. Antivetenskapen har sina företrädare också i vårt land, även bland politiker. Antiintellektualismen breder ut sig. På moderat håll anser vi att det viktigaste medlet att bekämpa osaklighet, vidskepelse och osanning är forskningens frihet men också forskningens kvalitet.

ROLAND SUNDGREN (s):

Herr talman! Jag har begärt ordet ytterligare en gång, bl. a. på grund av den som jag tyckte märkliga avslutningen på Ove Nordstrandhs anförande, där han sade att forskningen och forskarutbildningen varit styvmoderligt behandlade under de socialdemokratiska regeringarnas tid men att det nu blivit bättre sedan vi fått borgerliga regeringar. Jag har tidigare i debatten pekat på statistiska centralbyråns statistik, som visar att satsningarna på forskningen har minskat relativt sett under de borgerliga regeringarnas tid. Jag tycker inte att det är snyggt att man utan några som helst bevis slänger ur sig ett sådant här allmänt påstående om att forskningen och forskarutbildningen skulle ha behandlats styvmoderligt. I verkligheten förhåller det sig tvärtom.

Den borgerliga trepartiregeringens tid har varit ett mörkt skede i svensk parlamentarisk historia under 1970-talet. Det gäller industriinvesteringar och

andra saker, och det gäller delvis även detta område. Jag undrar vad Ove Nordstrandh har föreslagit i fråga om ökade satsningar på forskningens och utbildningens område tidigare under 1970-talet. Under hela 1970-talet har de borgerliga ändå haft fler riksdagsledamöter än vad socialdemokraterna har haft.

En annan sak som jag tycker att det är viktigt att notera är att moderaterna inte godtar stöd till forskning som initieras av arbetstagarorganisationerna. Dessa organisationer bör, som man säger i sin reservation, ha ekonomiska möjligheter att själva bekosta sin forskning.

Vi hade hearings i forskningsrådsutredningen med LO, TCO och SACO. Dessa hearings refereras i forskningsrådsutredningens betänkande. Det framgår där att samtliga tre organisationer kraftigt betonat att de icke har tillräckliga resurser att bygga upp en kompetens på detta område och än mindre att själva satsa på angelägna forskningsprojekt. Samtidigt pekar man på arbetsgivarsidans övertag, på grund av den överlägsna tillgången till och kontrollen över företagets resurser, när det gäller att initiera forskning. LO och TCO samt även SACO pekar på hur viktigt det är att de fackliga organisationerna tar initiativ till en forskning utifrån människornas erfarenheter ute på arbetsplatserna. Det är synnerligen viktigt att denna forskning kommer till stånd. Det gäller arbetsmiljö, arbetsorganisation och mycket annat. Det måste vara ett stort samhällsintresse att vi får en omfattande sådan forskning. Här kan vi alltså se hur moderaterna ställer sig på samma sida som de verkliga makt-havarna i arbetslivet. De står ensamma mot en enig löntagarfrent, bestående inte bara av LO och TCO utan även av SACO. Därför kan jag understryka vikten av vad Eva Hjelmström var inne på, nämligen att man i arbetarrörelsens forskningsprogram inte kan bortse från maktfrågorna. Hela tiden har vi arbetat för en ökning av löntagar- och samhällsinflytandet när det gäller forskningen. Det skall villigt erkännas att den reform som vi beslutar om i dag innebär framsteg på det här området. Det är viktigt att fortsätta på den vägen, vilket inte minst bevisas av moderaternas nej till stöd åt av löntagarorganisationerna initierad forskning, trots att pengarna kommer från arbetarskyddsfondens kapitalbehållning och är till för miljöfrågor och forskningsfrågor inom arbetslivet.

Till Eva Hjelmström vill jag säga att vi beträffande forskares tillträde till arbetsplatserna har framhållit i vår motion, att leder inte de pågående förhandlingarna till ett avtal som är tillräckligt bra, är det nödvändigt med en lagstiftning.

Till sist vill jag uttrycka mig litet kritiskt mot utnyttjandet av de debattregler som vi har kommit överens om i utskottet. Moderaterna har ju haft tre talare i denna fråga, medan socialdemokraterna fick meddelande om att de endast fick använda högst sex minuter.

OVE NORDSTRANDH (m) kort genmäle:

Herr talman! Jag uttryckte mig på följande sätt. *Forskning och forskarutbildning* behandlades styvmoderligt under det socialdemokratiska regeringsinnehavet, även om vissa insatser – och det sade jag med tanke på vad Roland

Sundgren tidigare yttrat – gjordes mot slutet av detsamma. Före 1976, då vi faktiskt hade medel till förfogande för att göra insatser på olika samhälls-områden, gjordes enligt min mening icke de insatser när det gäller forskning och forskarutbildning som man borde ha gjort. Man satsade mer på andra områden. Det är alltså en relation som det här är fråga om. Jag behöver inte säga mer om detta – det torde vara ganska klart även för herr Sundgren.

EVA HJELMSTRÖM (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Det var ju välkommet att Roland Sundgren äntligen insåg att forskningen också är en maktfråga och att det är det som är själva kärnpunkten, som vi borde diskutera när vi säger att vi skall diskutera prioriteringsfrågan.

Det hade emellertid varit ännu mera välkommet, om detta hade kommit till uttryck också i praktisk handling. Nu gungar faktiskt socialdemokraterna tillsammans med alla de andra, även med moderaterna, utom beträffande detaljfrågor.

Det räcker om jag tar två exempel. Roland Sundgren berörde själv ett av dem, nämligen frågan om mer resurser till fackföreningsrörelsen för forskning. Vi har krävt detta i vår motion, och vi har också krävt att vederbörande själva skall få avgöra fördelningen av medlen. Detta går emellertid ett enhälligt utskott emot.

Vidare har vi pekat på att fackföreningsrörelsen behöver inträde i större utsträckning i alla beslutande organ när det gäller olika forskningsfrågor. Vi har ställt det kravet som också LO och TCO står bakom. Men ett enhälligt utskott, däribland också socialdemokraterna, har avvisat kravet.

Slutligen arbetslivsforskares tillträde till arbetsplatserna. Jag frågar mig: Var står socialdemokraterna? Å ena sidan går Lars Ulander ut och kräver lagstiftning. Fackföreningsrörelsen demonstrerar också för detta. Å andra sidan sitter socialdemokraterna här i riksdagen, då man har möjlighet att lagstifta, och säger att det här skall MBL få ta hand om, vi får avvakta och se.

Vilket ben skall man stå på och hur länge skall arbetarklassen behöva vänta på att få en forskning som står i dess tjänst och inte i företagens?

ROLAND SUNDGREN (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag skall inte förlänga den här debatten så mycket. Jag vill bara ta upp vad Ove Nordstrandh sade om att det inte hände så mycket i början på 1970-talet. Men samtliga de utredningar som ligger till grund för de beslut vi skall fatta här i dag startades ju under 1970-talet – forskningsrådsutredningen 1972, forskarutbildningsutredningen 1974 och STU-utredningen 1974. Det togs alltså under socialdemokratens regeringstid ordentliga initiativ till att skapa förutsättningar för en aktivare forskningspolitik. Sedan kom också en ökad satsning.

Eva Hjelmström frågade var socialdemokraterna står när det gäller forskares tillträde till arbetsplatserna. Vi har klart uttryckt i vår motion att om

pågående MBL-förhandlingar inte leder fram till ett avtal är det nödvändigt att en lagstiftning kommer till stånd.

STIG ALEMYR (s):

Herr talman! Jag begärde replik när Gunnar Biörck i Värmdö vände sig till mig. Talmannen föreslog att jag i stället skulle begära ordet nu efter de anmälda talarna, och det här bli alltså ett mycket kort inlägg.

Såväl Gunnar Biörck som Ingrid Sundberg har riktat kritik mot utbildningsutskottet och betecknat det som bara ett verkställighetsorgan åt regeringen när det gäller de propositioner som kommer från utbildningsdepartementet. Det där är grovt orättvist och okunnigt. Utbildningsutskottet har denna vår föreslagit massor av ändringar i förslag från utbildningsdepartementet. Det har skett under påtaglig irritation från departementet. Utbildningsutskottet har aldrig, oavsett vem som varit utbildningsminister, bara dansat efter dennes pipa, utan vi har tänkt själva och gjort de ändringar vi ansett vara nödvändiga. All kritik mot utskottet på den punkten är djupt orättvis och okunnig.

Gunnar Biörck sade i sitt anförande bl. a.: Utbildningsutskottets värderade ordförande har sagt att den svenska forskningen är den bästa av alla världar. När har jag sagt detta, Gunnar Biörck? Jag har vid upprepade debatter i Sveriges riksdag sagt att det är mycket som inte är bra inom högskoleväsendet och forskningen och att det är vår uppgift att successivt göra det bättre. Det innebär inte ett löfte att följa moderaternas förslag. Men att jag skulle ha påstått att svensk forskning är den bästa av alla världar, det är direkt felaktigt. Det verkar som om Gunnar Biörck med det påståendet ville bevisa ett annat påstående som han fällde, nämligen att Sverige är ett land där ingen hinner tänka.

GUNNAR BIÖRCK i Värmdö (m):

Herr talman! Jag har faktiskt inte sagt att Stig Alemyr fällt detta yttrande. Jag har sagt att han har försäkrat riksdagen det. Han har nämligen undertecknat utbildningsutskottets betänkande, och det är i denna hans egenskap som jag tillät mig åberopa honom som utbildningsutskottets värderade ordförande.

Däremot har jag inte på minsta sätt påstått att utbildningsutskottet varit ett verkställighetsorgan åt regeringen. Diskussionen om hur mycket man ändrat i regeringens propositioner, som av och till försiggår i riksdagen, har jag över huvud taget inte deltagit i.

Jag vet emellertid inte, herr talman, om man bör försöka förneka krissyntom inom forskningen, som vitsordas bl. a. av statistiska centralbyråns siffror och av en mängd artiklar i Svenska Dagbladet och Dagens Nyheter, liksom av framställningar från kompetenta personer i Ingenjörvetenskapsakademien och Vetenskapsakademien. Jag tror att vi i stället för att försöka försvara den aktuella situationen genom att säga att allting i stort sett är bra borde analysera orsakerna till att det inte har blivit vad man hoppats och tänkt sig – alltså en konsekvensanalys i efterhand.

Nr 158

Måndagen den
28 maj 1979

*Forskning och
forskarutbildning
m. m.*

Måndagen den
28 maj 1979

*Forskning och
forskarutbildning
m. m.*

Jag vill också säga att revolutionärerna dragit sig för att ompröva sitt system och sina utgångspunkter när de funnit att de inte stämmer med verkligheten. Jag tycker att även reformisterna borde vara i stånd till detta. Jag tror mig också veta att det på den kanten finns många som är beredda att göra en sådan prövning, och jag hoppas att vi gemensamt skall kunna göra den succesivt.

INGRIID SUNDBERG (m):

Herr talman! Jag står fast vid att det är på ett ytterligt litet fåtal av alla de 80 punkterna i betänkandet som utskottet tillstyrker eller uttalar sig med anledning av en motion. Jag skulle kanske dock ha använt ordet "utskotts-majoriteten" i stället, eftersom det föreligger ganska många reservationer, där avvikande meningar redovisas. Men i stort är det nog ganska signifikativt att utbildningsutskottet – jag vågar kanske på grundval av den erfarenhet som jag själv har säga: av tradition – avstyrker väldigt många motioner.

Jag står också kvar vid min förmodan att ganska många av de motioner som väckts i detta sammanhang hade kunnat tillföra forskningsklimatet något av positivt värde. Men motionerna brukar också traditionsenligt komma tillbaka, och om de är bra brukar de väl så småningom också resultera i förändringar. Jag har därför inte helt givit upp hoppet.

STIG ALEMYR (s):

Herr talman! Men de moderata motioner som avstyrkts av utskottet denna gång var inte bra. Låt mig vidare, herr talman, fråga Gunnar Biörck i Värmdö, var i utskottets betänkande man kan utläsa det som Gunnar Biörck tolkar som ett av mig underskrivet påstående om att den svenska forskningen är den bästa av alla världar.

GUNNAR BIÖRCK i Värmdö (m):

Herr talman! Jag har fäst mig vid formuleringar på s. 19, 29, 31 och 70 i betänkandet, men jag vill inte uppta kammarens tid med dessa. Jag föreslår att Stig Alemyr och jag diskuterar detta senare.

Överläggningen var härmed slutad.

Mom. 1

Utskottets hemställan bifölls.

Mom. 2

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels motionen nr 2237 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan Eva Hjelmström begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller utbildningsutskottets hemställan i betänkandet nr 44 mom. 2 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.
Vinner nej har kammaren bifallit motionen nr 2237 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del.

*Forskning och
forskarutbildning
m. m.*

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Eva Hjelmström begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 241
Nej - 11

Mom. 3

Utskottets hemställan bifölls.

Mom. 4

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 1 av Claes Elmstedt m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan Christina Rogestam begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller utbildningsutskottets hemställan i betänkandet nr 44 mom. 4 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.
Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 1 av Claes Elmstedt m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Christina Rogestam begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 190
Nej - 64
Avstår - 1

Mom. 5 och 6

Kammaren biföll vad utskottet i dessa moment hemställt.

Mom. 7

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels motionerna nr 1355 och 2233 av Rolf Hagel och Alf Lövenborg samt nr 2237 av Lars Werner m. fl. i motsvarande delar, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan Eva Hjelmström begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Måndagen den
28 maj 1979

*Forskning och
förskarutbildning
m. m.*

Den som vill att kammaren bifaller utbildningsutskottets hemställan i betänkandet nr 44 mom. 7 röstar ja, den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit motionerna nr 1355 och 2233 av Rolf Hagel och Alf Lövenborg samt nr 2237 av Lars Werner m. fl. i motsvarande delar.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Eva Hjelmström begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja – 243

Nej – 11

Mom. 8–10

Kammaren biföll vad utskottet i dessa moment hemställt.

Mom. 11

Propositioner gavs på bifall till 1:o utskottets hemställan, 2:o reservationen nr 3 av Claes Elmstedt m. fl. samt 3:o reservationen nr 2 av Ove Nordstrandh och Hans Nyhage, och förklarades den förstnämnda propositionen vara med övervägande ja besvarad. Då Christina Rogestam begärde votering upptogs för bestämmande av kontrapositionen ånyo de båda återstående propositionerna, av vilka den under 2:o angivna förklarades ha flertalets mening för sig. Sedan Ove Nordstrandh begärt votering beträffande kontrapositionen upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren till kontraposition i huvudvoteringen angående utbildningsutskottets hemställan i betänkandet nr 44 mom. 11 antar reservationen nr 3 av Claes Elmstedt m. fl. röstar ja, den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren till kontraposition i nämnda votering antagit reservationen nr 2 av Ove Nordstrandh och Hans Nyhage.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Ove Nordstrandh begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja – 62

Nej – 43

Avstår – 146

I enlighet härmed blev följande voteringsproposition uppläst och godkänd:

Den som vill att kammaren bifaller utbildningsutskottets hemställan i betänkandet nr 44 mom. 11 röstar ja,
det det ej vill röstar nej.
Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 3 av Claes Elmstedt m. fl.

Nr 158

Måndagen den
28 maj 1979

*Forskning och
forskarutbildning
m. m.*

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Christina Rogestam begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 148
Nej - 104
Avstår - 1

Mom. 12 och 13

Kammaren biföll vad utskottet i dessa moment hemställt.

Mom. 14-16

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 4 av Ove Nordstrandh och Hans Nyhage, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan Ove Nordstrandh begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller utbildningsutskottets hemställan i betänkandet nr 44 mom. 14-16 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.
Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 4 av Ove Nordstrandh och Hans Nyhage.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Ove Nordstrandh begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 210
Nej - 44

Mom. 17-31

Kammaren biföll vad utskottet i dessa moment hemställt.

Mom. 32

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 5 av Stig Alemyr m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan Roland Sundgren begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller utbildningsutskottets hemställan i betänkandet nr 44 mom. 32 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.
Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 5 av Stig Alcmyr m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Roland Sundgren begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 134
Nej - 119
Avstår - 1

Mom. 33

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels motionen nr 2237 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan Eva Hjelmström begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller utbildningsutskottets hemställan i betänkandet nr 44 mom. 33 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.
Vinner nej har kammaren bifallit motionen nr 2237 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Eva Hjelmström begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 242
Nej - 11

Mom. 34 och 35

Kammaren biföll vad utskottet i dessa moment hemställt.

Mom. 36

Propositioner gavs på bifall till 1:o) utskottets hemställan, 2:o) reservationen nr 6 av Ove Nordstrandh och Hans Nyhage samt 3:o) motionen nr 2237 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del, och förklarades den förstnämnda propositionen vara med övervägande ja besvarad. Då Ove Nordstrandh begärde votering upptogs för bestämmande av kontrapositionen ånyo de båda återstående propositionerna, av vilka den under 2:o) angivna förklarades ha flertalets mening för sig. Sedan Eva Hjelmström begärt votering beträffande kontrapositionen upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren till kontraposition i huvudvoteringen angående utbildningsutskottets hemställan i betänkandet nr 44 mom. 36 antar reservationen nr 6 av Ove Nordstrandh och Hans Nyhage röstar ja, den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren till kontraposition i nämnda votering antagit motionen nr 2237 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Eva Hjelmström begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 47
Nej - 13
Avstår - 191

I enlighet härmed blev följande voteringsproposition uppläst och godkänd:

Den som vill att kammaren bifaller utbildningsutskottets hemställan i betänkandet nr 44 mom. 36 röstar ja, den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 6 av Ove Nordstrandh och Hans Nyhage.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammaren ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Ove Nordstrandh begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 211
Nej - 43

Mom. 37-39

Kammaren biföll vad utskottet i dessa moment hemställt.

Mom. 40

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 7 av Ove Nordstrandh och Hans Nyhage, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan Ove Nordstrandh begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller utbildningsutskottets hemställan i betänkandet nr 44 mom. 40 röstar ja, den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 7 av Ove Nordstrandh och Hans Nyhage.

Måndagen den
28 maj 1979

*Forskning och
forskarutbildning
m. m.*

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Ove Nordstrandh begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 211

Nej - 43

Mom. 41-45

Kammaren biföll vad utskottet i dessa moment hemställt.

Mom. 46

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 8 av Claes Elmstedt m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan Christina Rogestam begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller utbildningsutskottets hemställan i betänkandet nr 44 mom. 46 röstar ja,

den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 8 av Claes Elmstedt m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Christina Rogestam begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 148

Nej - 106

Mom. 47-61

Kammaren biföll vad utskottet i dessa moment hemställt.

Mom. 62

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 9 av Stig Alemyr m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan Roland Sundgren begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller utbildningsutskottets hemställan i betänkandet nr 44 mom. 62 röstar ja,

den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 9 av Stig Alemyr m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Roland Sundgren begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 134

Nej - 120

Mom. 63-67

Kammaren biföll vad utskottet i dessa moment hemställt.

Mom. 68

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels motionen nr 2237 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan Eva Hjelmström begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller utbildningsutskottets hemställan i betänkandet nr 44 mom. 68 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit motionen nr 2237 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Eva Hjelmström begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 243

Nej - 11

Mom. 69-71

Kammaren biföll vad utskottet i dessa moment hemställt.

Mom. 72 och 73

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 10 av Ove Nordstrandh och Hans Nyhage, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan Ove Nordstrandh begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller utbildningsutskottets hemställan i betänkandet nr 44 mom. 72 och 73 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 10 av Ove Nordstrandh och Hans Nyhage.

Nr 158

Måndagen den
28 maj 1979

Omläggning av skogsbeskattningen

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Ove Nordstrandh begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 211
Nej - 43

Mom. 74 och 75

Kammaren biföll vad utskottet i dessa moment hemställt.

Mom. 76

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 11 av Claes Elmstedt m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan Christina Rogestam begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller utbildningsutskottets hemställan i betänkandet nr 44 mom. 76 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 11 av Claes Elmstedt m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Christina Rogestam begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 148
Nej - 105

Sture Palm (s) anmälde att han avsett att rösta ja men av misstag nedtryckt nej-knappen.

Mom. 77-80

Kammaren biföll vad utskottet i dessa moment hemställt.

§ 2 Omläggning av skogsbeskattningen

Föredrogs skatteutskottets betänkande 1978/79:54 med anledning av propositionen 1978/79:204 om omläggning av skogsbeskattningen jämte motioner.

Regeringen (budgetdepartementet) hade i propositionen 1978/79:204 föreslagit att riksdagen skulle anta vid propositionen följande förslag till

1. lag om ändring i kommunalskattelagen (1928:370),
2. lag om ändring i skogskontolagen (1954:142).

Beträffande propositionens huvudsakliga innehåll anfördes bl. a. följande:

”I propositionen läggs förslag fram om en tekniskt sett relativt genomgripande omläggning av reglerna för beskattning av skogsinkomster. Vad gäller reglernas principiella uppbyggnad och skatteuttagets storlek föreslås däremot inte några större ändringar. — — —

Skillnaden mellan de regler som nu gäller och de i propositionen föreslagna reglerna hänför sig i första hand till beräkningen av avdrag på grund av avverkningar under innehavstiden. F. n. kan sådant avdrag i princip medges endast om och i den mån skogsägaren kan visa att avverkningen medfört en förrådsminskning eller att det verkliga värdet på skogen efter avverkningen understiger skogens skattemässiga restvärde. Att uppskatta volymen eller värdet på skogen vid olika tidpunkter är emellertid ofta ytterst svårt. Vid tillämpning av de föreslagna reglerna undviks värderingsproblem av detta slag. Beräkningen av avdrag baseras i stället på beskattningsårets intäkter på grund av avyttring av skog. Avdrag skall enligt förslaget normalt medges med ett belopp motsvarande 50 % av summan av beskattningsårets intäkter till följd av rotpostförsäljning och 30 % av intäkterna till följd av försäljning eller uttag av skogsprodukter. Har fysisk person förvärvat en fastighet höjs dock, såvida förvärvet medfört mer ändamålsenliga brukningsenheter (rationaliseringsförvärv), avdragsnivån under viss tid till det dubbla. Avdrag kan således i dessa fall medges med ett belopp motsvarande hela intäkten till följd av en rotpostförsäljning och med 60 % av intäkten till följd av försäljning eller uttag av skogsprodukter.

Det sammanlagda avdragsbeloppet under innehavstiden får, såvitt gäller fysiska personers skogsinnehav, enligt förslaget uppgå till högst 50 % av skogens anskaffningsvärde. För juridiska personer föreslås att avdragsutrymmet skall begränsas till 25 % av anskaffningsvärdet. Med anskaffningsvärde avses i princip den del av vederlaget för en skogsfastighet som kan anses belöpa på skog och skogsmark. Den som förvärvat en skogsfastighet genom arv, gåva eller annat benefikt fång föreslås få samma möjligheter till avdrag som den tidigare ägaren skulle ha haft om denne alltjämt hade innehaft fastigheten.

— — —

De nya reglerna skall enligt förslaget tillämpas i huvudsak fr. o. m. 1981 års taxering. I fråga om fastigheter som förvärvats före övergången till det nya avdragssystemet skall i princip gälla att det nuvarande ingångsvärdet blir anskaffningsvärde vid tillämpning av de nya reglerna och att det nuvarande gällande ingångsvärdet (skogens skattemässiga restvärde) blir gällande ingångsvärde i det nya systemet. För fastigheter som förvärvats före år 1952 beräknas dock inte något anskaffningsvärde. I syfte att underlätta införandet av det nya systemet föreslås särskilda regler för fastigheter som förvärvats genom köp, byte eller liknande fång under de närmaste åren före övergången.”

I detta sammanhang hade behandlats de med anledning av propositionen väckta motionerna

Måndagen den
28 maj 1979

*Omläggning av
skogsbeskattningen*

1978/79:2647 av Hans Wachtmeister m. fl. (m), vari hemställts att för en fastighet som förvärvats före år 1952 skulle 1952 års taxerade skogsvärde utgöra ingångsvärde i skogsbeskattningshänseende såvitt inte skogsägaren i fråga önskade använda det för honom den 1 januari 1952 gällande ingångsvärdet som ingångsvärde vid övergången till de nya reglerna,

1978/79:2648 av Knut Wachtmeister (m),

1978/79:2649 av Lars Werner m. fl. (vpk), vari hemställts

1. att riksdagen beslutade avslå propositionen,
2. att riksdagen hemställde hos regeringen om att en utredning om skogsbeskattningen snarast tillsattes i enlighet med vad som anförts i motionen, och

1978/79:2650 av Erik Wärnberg m. fl. (s), vari hemställts att riksdagen skulle

1. avslå propositionen,
2. hos regeringen begära en utredning om alternativa metoder för skogsbeskattning i enlighet med vad som anförts i motionen.

Utskottet hemställde

1. beträffande den allmänna utformningen av värdeminskingsavdraget för skog m. m. att riksdagen med avslag på motionen 1978/79:2649 och 1978/79:2650 skulle bifalla propositionen 1978/79:204 i denna del,
2. beträffande vissa äldre skogsinnehav att riksdagen med avslag på motionen 1978/79:2647 skulle bifalla propositionen i denna del,
3. beträffande värdeminskingsavdrag för juridiska personer att riksdagen med avslag på motionen 1978/79:2648 skulle bifalla propositionen i denna del,
4. beträffande propositionen i övrigt att riksdagen till följd av vad utskottet hemställt och i betänkandet anført med bifall till propositionen skulle anta därvid fogade förslag till
 - a. lag om ändring i kommunalskattelagen (1928:370),
 - b. lag om ändring i skogskötolagen (1954:152).

Reservationer hade avgivits

1. av Erik Wärnberg, Valter Kristenson, Tage Johansson, Olle Westberg i Hofors, Hagar Normark, Curt Boström och Bo Forslund (samtliga s) som ansett att utskottet bort hemställa

att riksdagen med bifall till motionerna 1978/79:2649 och 2650 skulle avslå propositionen 1978/79:204 och motionerna 1978/79:2647 och 2648,

2. av Kurt Söderström (m) och Bo Lundgren (m) som ansett att utskottet under 2 bort hemställa

att riksdagen med anledning av motionen 1978/79:2647 begärde skynd-

samt förslag till sådana ändringar i lagstiftningen som förordats i reservationen.

CURT BOSTRÖM (s):

Herr talman! Regeringen har i proposition nr 204 lagt fram förslag till omläggning av skogsbeskattningen. Enligt regeringens uppfattning innebär förslaget en tekniskt sett relativt genomgripande omläggning av reglerna för beskattning av skogsinkomster. Däremot innebär förslaget – fortfarande enligt regeringens uppfattning – inga större ändringar av skatteuttagets storlek.

Helt kort kan skillnaden mellan de regler som nu gäller och de i propositionen föreslagna reglerna vad gäller beräkningen av avdrag på grund av avverkningar under innchavstiden beskrivas på följande sätt.

Enligt nuvarande regler kan avdrag på grund av avverkning endast medges om och i den mån skogsägaren kan visa att avverkningen medfört en förrådsminskning eller att det verkliga värdet på skogen efter avverkningen understiger skogens skattemässiga restvärde. Dessa regler följer den helt riktiga principen att den avkastning som skogen ger givetvis bör beskattas fullt ut på samma sätt som annan avkastning.

Enligt det nu föreliggande förslaget skall avdraget i stället baseras på beskattningsårets intäkter som avser avyttrad skog. Avdragen skall enligt förslaget normalt medges med belopp motsvarande 50 % av summan av beskattningsårets intäkter till följd av rotpostförsäljning och 30 % av intäkterna till följd av försäljning och eget uttag av skogsprodukter. Vidare innebär förslaget att om fysisk person förvärvat en skogsfastighet som innebär att vederbörande därmed åstadkommit mera ändamålsenliga brukningsenheter, s. k. rationaliseringsförvärv, då höjs avdragsnivån under viss tid till det dubbla, 100 resp. 60 %. Det kan således bli fråga om avdrag som motsvarar hela intäkten till följd av en rotpostförsäljning.

Under innehavstiden begränsas det sammanlagda avdragsbeloppet till högst 50 % av skogens anskaffningsvärde – således värdet av skogen och skogsmarken – medan motsvarande regel för juridiska personer utgör högst 25 % av anskaffningsvärdet.

Vid avyttring av fastighet med skog föreslås ingen ändring, utan där skall nu gällande realisationsvinstregler tillämpas. Det innebär – med de ändringar av realisationsvinstbeskattningen som genomfördes 1976 – att inkomsten av fastighetsförsäljning vad gäller skogsdelen inte längre beskattas som inkomst av skogsbruk.

I propositionen behandlas också vissa andra frågor som inte har direkt anknytning till huvudfrågan om avdragssystemets utformning.

Den borgerliga utskottsmajoriteten har i allt väsentligt accepterat förslaget med undantag för beräkning av ingångsvärdet för fastigheter förvärvade före 1952 där de moderata ledamöterna har reserverat sig.

Från socialdemokratiskt håll har vi i motion och i den reservation som fogats till betänkandet föreslagit att propositionen skall avslås och att en ny

Nr 158

Måndagen den
28 maj 1979

*Omläggning av
skogsbeskattningen*

utredning bör tillsättas för att utreda alternativa metoder för skogsbeskattningen.

Vi anser att utgångspunkten för detta utredningsarbete bör vara ett oförändrat skatteuttag och att skogsbeskattningen skall vara ett medel för förverkligandet av de skogspolitiska målsättningarna.

När departementschefen inleder propositionen med att påstå att förslaget framför allt innebär en teknisk förändring och ingen nämnvärd förändring av skatteuttagets storlek gör han sig enligt mitt förmenande skyldig till en felaktig varudeklaration av propositionens innehåll.

Förslaget innebär nämligen att även den som avverkar tillväxten eller del av den får tillgodogöra sig värdeminskningssavdrag.

Detta är en helt ny princip i beskattningsreglerna som är oacceptabel.

Det innebär i realiteten att av en försåld avverkningsrätt får hälften av inkomsten undantas från beskattning, och vid försäljning av avverkad skog innebär avdragsreglerna att avdrag får göras från rena arbetsinkomster.

Om det rör sig om en avverkning som av olika skäl har höga avverkningskostnader kan det bli fråga om avdrag som medför underskott som i sin tur kan dras av från andra inkomster.

Utskottsmajoriteten har i betänkandet menat att dessa invändningar – som också påpekats av en rad remissinstanser – i viss utsträckning beaktats i propositionen.

Bl. a. hänvisas till att departementschefen begränsat det totala avdraget under innehavstiden till 50 % av anskaffningsvärdet mot utredningens förslag 60 %. I realiteten innebär inte propositionens förslag någon begränsning jämfört med utredningens förslag eftersom man i propositionen utgått från ett annat anskaffningsvärde.

Propositionens förslag innebär att i anskaffningsvärdet ingår inte bara värdet av skog utan också värdet av skogsmarken. Utredningens förslag avsåg däremot endast värdet av skog. Detta framgår f. ö. av skrivningen på s. 55 i propositionen.

Såväl departementschefen som utskottsmajoriteten söker trösta kritikerna av förslaget med att hänvisa till att omotiverade avdrag normalt kommer att beskattas om och när ägaren avyttrar sin fastighet.

Vid försäljning gäller ju realisationsvinstbeskattningsreglerna med dess indexuppräkning, så verkligheten är tyvärr den att inte heller vid försäljning kommer omotiverade avdrag att beskattas.

I de allra flesta fall blir det således inte fråga om skatteuppskov, utan om en ren skattebefrielse.

Anmärkningsvärt nog har departementschefen inte heller den här gången berört vad förslaget innebär i skattelättnader och således minskade statsinkomster. Vi hävdar att det under de första åren är fråga om skattelättnader i storleksordningen 600–700 milj. kr. per år.

Om riksdagen fattar det beslutet – och det är väl det troliga – har den borgerliga riksdagsmajoriteten under en och samma dag fattat beslut om skattelättnader för företag och företagare i storleksordningen 1,6 miljarder kronor. Jag tänker då även på det företagsbeskattningsförslag som beslutades

om tidigare här i dag.

Att man i förslaget om skogsbeskattning inte har tagit skatte- och fördelningspolitiska hänsyn och inte heller statsfinansiella är fullgoda skäl att avslå propositionen. En betydande del av skattebortfallet skulle komma att drabba kommunerna och landstingen om förslaget genomförs.

Avslagsyrkandet blir inte mindre motiverat av konstaterandet att departementschefen inte funnit någon som helst anledning att anpassa beskattningssystemet för att tillgodose skogspolitiska önskemål.

Förslaget kommer troligen att öka avverkningen på privatskogarna under de närmaste åren till dess de 50 procenten av ingångsvärdet är förbrukade. Därefter sjunker utbudet.

Förslaget fyller inte kravet på ett skattesystem som underlättar vårt behov av ett uthålligt skogsbruk och tar hänsyn till skogsnäringens och samhällets intresse av ett jämnt råvaruflöde.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservationen 1 med Erik Wärnberg som första namn.

I detta anförande instämde Erik Wärnberg (s).

BO LUNDGREN (m):

Herr talman! De nuvarande reglerna för skogsbeskattning är komplicerade och svåra att tillämpa. Vi moderater hälsar därför med tillfredsställelse de förenklingar som blir resultatet av de av utskottsmajoriteten tillstyrkta reglerna.

Vi anser emellertid att ägare av fastigheter som innehafts länge missgynnas genom att anskaffningsvärde för sådana fastigheter som förvärvats före 1952 inte beräknas. För sådana fastigheter bör enligt vår uppfattning det årets taxerade skogsvärde utgöra ingångsvärde i det nya systemet. Vidare anser vi att den som så önskar i stället för detta värde skall kunna använda det för honom den 1 januari 1952 gällande ingångsvärdet.

Herr talman! Med detta ber jag att få yrka bifall till reservationen 2 och i övrigt bifall till utskottets hemställan.

TOMMY FRANZÉN (vpk):

Herr talman! Det sammanlagda skattemässiga utfallet av de förändringar som regeringen har föreslagit beträffande skogsbeskattningen är väl svårbedömt, men förslaget måste ändå enligt vår mening innebära avsevärda skattelättnader, vilket vi inte kan anse befogat.

Den schablonbestämda avdragsrätten gynnar spekulationsköp av skogsfastigheter. Effekterna av sådana transaktioner kommer att bli negativa i såväl skattepolitisk som regionalpolitisk mening. Det blir därigenom svårt att tillgodose en jämn tillförsel av skogsråvara. Ännu mer påtaglig blir risken för de negativa effekterna vid s. k. rationaliseringsköp. Vidare finns det invändningar att göra gentemot förslaget om en nedre avdragsgräns vid 5 000 kr. Den kommer direkt att missgynna ägare till små skogsfastigheter.

Regeringen tar också upp frågan om skogskontosystemet och föreslår

*Omläggning av
skogsbeskattningen*

utvidgningar av möjligheten att sätta in medel på skogskonto. Ja, det överensstämmer helt med regeringens linje i övrigt, att medge mer avdrag och utvidgningar av underskottsavdragen. Skogskontosystemet är inte bra. Det är nämligen inte bra att låta beskattningen ha en fiskal uppgift och samtidigt låta den utgöra ett medel i ett skogspolitiskt sammanhang. Användandet av skattepolitiken som medel i skogspolitiken medför en ojämn tillförsel av skogsråvaran. Intresset är då först och främst inte att leverera skogsråvaran utan att tjäna så mycket pengar på den som möjligt. Detta möjliggörs genom de föreslagna ändringarna i skogsbeskattningen. Men även det nuvarande systemet har en hel del negativa effekter. Det är av det skälet vi yrkar avslag på regeringens proposition och föreslår en utredning för att få till stånd en jämn och planerad tillförsel av skogsråvaran.

I den socialdemokratiska reservationen tillstyrks vår motion. Vi är förvisso överens om att avstyra propositionen och om att en utredning bör komma till stånd. Vi är däremot inte överens om vilka direktiv en sådan utredning skall ha. Vi har sagt att behovet av skogsråvara måste tillgodoses genom en landsomfattande skogsplanering. Behovet av ett väl fungerande och rättvist skattesystem måste i största möjliga utsträckning göras oberoende av den här planeringen.

Socialdemokraterna menar att skogsbeskattningen bör infogas som ett medel i förverkligandet av de skogspolitiska målsättningarna. Vi har alltså olika meningar beträffande direktiven. I övrigt är vi överens.

Herr talman! Jag ber härmed att få yrka bifall till vpk-motionen. I andra hand kommer vi att stödja den socialdemokratiska reservationen.

ALVAR ANDERSSON (c):

Herr talman! Det har sedan mycket lång tid tillbaka rått enighet om att de nuvarande reglerna för skogsbeskattning inte är bra. De är framför allt utomordentligt svårbegripliga och svåra att hantera såväl för deklaranterna som för taxeringsmyndigheterna.

Det är i år 15 år sedan dåvarande regeringen tillsatte en utredning för en revidering av skogsbeskattningen. Det är i år tio år sedan denna utredning lade fram sitt förslag. Det ledde inte till någon lagstiftning omedelbart. Det har omarbetats gång på gång. Då det har efterlysts en modernisering av skogsbeskattningen har det talats om att förslag skulle presenteras riksdagen. I de utredningar som jag under årens lopp har deltagit i på andra skatteområden har vi också frågat oss: Hur skall man göra med skogsbeskattningen? – Den skall ni inte lägga er i, har varit det ständiga beskedet. Där har vi ett förslag som bearbetas på regeringsnivå.

Tiden har gått. Föregående år utarbetades på departementet en promemoria med alternativa förslag till förändringar i skogsbeskattningen. Denna promemoria har varit ute på remiss. Det har rått delade meningar, dels om vilket av de presenterade systemen som var lämpligt att använda, dels om någotdera av de här förslagen över huvud taget var lämpligt. Det har utmynnats i den proposition som har presenterats riksdagen.

Vid utskottsbehandlingen har majoriteten funnit att det är ett acceptabelt

förslag. Det är väl i och för sig inte ett definitivt förslag. Det framhåller också departementschefen, men förslaget bör i alla fall vara användbart. Det innebär en modernisering, en förbättring och en förenkling av det system som vi tidigare haft och bör kunna ligga till grund för vissa bearbetningar och kompletteringar i den utredning som budgetministern har aviserat.

Socialdemokraterna har helt enkelt bara funnit att man bör avslå propositionen utan att egentligen presentera någonting till lösning av de problem som har legat hos regeringen under en lång följd av år. Egendomligt i den socialdemokratiska reservationen är framför allt att man målar upp vådan av den ökade avverkning som ett accepterande av föreliggande lagstiftningsförslag skulle kunna leda till under de närmaste åren. I förra veckan talade man på socialdemokratiskt håll i anslutning till propositionen om den framtida skogspolitiken med stora ord och åthävor om nödvändigheten av att öka avverkningarna inom den allra närmaste tiden. Det som är riktigt den ena veckan kan rimligtvis inte vara helt fel veckan efter. När man målar upp vådan av det för hårda uttag som skulle kunna ske, särskilt i redan förut svaga skogsbestånd, argumenterar man som om vi över huvud taget inte hade någon skogsvårdslagstiftning.

När det gäller hur långt tillbaka man skall gå menar utskottsmajoriteten att det inte finns anledning gå längre tillbaka än vad regeringen har föreslagit. Man bör inte dra fram fastigheter förvärvade före 1952 och ta de värdena såsom ingångsvärde, alltså varken 1952 års värden eller tidigare värden om det rör sig om fastigheter som är förvärvade före detta datum.

Herr talman! Med detta yrkar jag bifall till utskottets hemställan och avslag på de båda föreliggande reservationerna.

CURT BOSTRÖM (s):

Herr talman! Beträffande vådan av ökade avverkningar under de närmaste åren, Alvar Andersson, måste man väl ändå skilja på vissa saker. I dagens situation måste vi vidta stimulansåtgärder för att få fram råvaror till industrin. Men här är det ändå fråga om ett ordinarie skattesystem, och då menar vi att det måste anpassas till den målsättningen att man skall ha ett uthålligt skogsbruk. Ett sådant skogsbruk får man inte om man har ett skattesystem, som stimulerar till avverkningar under en kort period och där spärregeln sedan innebär att man upphör med avverkningarna när det inte längre föreligger något ekonomiskt intresse av att göra avverkningar.

Där ligger skillnaden, Alvar Andersson. Visst skall vi – vilket också framhölls i samband med att vi behandlade den skogspolitiska propositionen – hjälpas åt att försöka få i gång avverkningar för att lösa de kortsiktiga problemen. Men ett skattesystem som är avsett att fungera under längre tid måste ju också ta skogspolitiska hänsyn med tanke på kravet på ett uthålligt skogsbruk.

Överläggningen var härmed slutad.

Måndagen den
28 maj 1979

*Omläggning av
skogsbeskattningen*

Propositioner gavs på bifall till

1:o) utskottets hemställan,

2:o) reservationen nr 1 av Erik Wörnberg m. fl.,

3:o) utskottets hemställan med den ändring däri som föranleddes av bifall till reservationen nr 2 av Kurt Söderström och Bo Lundgren samt

4:o) utskottets hemställan med den ändring däri som föranleddes av bifall till motionen nr 2649 av Lars Werner m. fl.,

och förklarades den förstnämnda propositionen vara med övervägande ja besvarad. Då Curt Boström begärde votering upptogs för bestämmande av kontraposition i huvudvoteringen de återstående propositionerna, av vilka den under 2:o) angivna förklarades ha flertalets mening för sig. Sedan Bo Lundgren begärt votering upptogs för bestämmande av kontraposition i voteringen om kontraposition i huvudvoteringen ånyo propositionerna under 3:o) och 4:o), av vilka den under 3:o) angivna förklarades ha flertalets mening för sig. Tommy Franzén begärde emellertid votering, varför följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den som vill att kammaren till kontraposition i voteringen om kontraposition i huvudvoteringen angående skatteutskottets hemställan i betänkandet nr 54 antar utskottets hemställan med den ändring däri som föranleds av bifall till reservationen nr 2 av Kurt Söderström och Bo Lundgren röstar ja,

den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren till kontraposition i förstnämnda votering antagit utskottets hemställan med den ändring däri som föranleds av bifall till motionen nr 2649 av Lars Werner m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Tommy Franzén begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 44

Nej - 12

Avstår - 192

I enlighet härmed blev följande voteringsproposition för voteringen om kontraposition i huvudvoteringen uppläst och godkänd:

Den som vill att kammaren till kontraposition i huvudvoteringen angående skatteutskottets hemställan i betänkandet nr 54 antar reservationen nr 1 av Erik Wörnberg m. fl. röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren till kontraposition i nämnda votering antagit utskottets hemställan med den ändring däri som föranleds av bifall till reservationen nr 2 av Kurt Söderström och Bo Lundgren.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Bo Lundgren begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 120
Nej - 44
Avstår - 86

*Redovisning av
mervärdeskatt,
m. m.*

I enlighet härmed upplästes och godkändes följande voteringsproposition för huvudvoteringen:

Den som vill att kammaren bifaller skatteutskottets hemställan i betänkandet nr 54 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.
Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 1 av Erik Wärnberg m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Curt Boström begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 133
Nej - 120

§ 3 Redovisning av mervärdeskatt, m. m.

Föredrogs skatteutskottets betänkande 1978/79:52 med anledning av propositionen 1978/79:141 om redovisning av mervärdeskatt, m. m. jämte motioner.

Regeringen (budgetdepartementet) hade i propositionen 1978/79:141 föreslagit att riksdagen skulle anta vid propositionen följande förslag till

1. lag om ändring i lagen (1968:430) om mervärdeskatt.
2. lag om ändring i lagen (1978:69) om försäljningsskatt på motorfordon.

Beträffande propositionens huvudsakliga innehåll anfördes följande:

"I propositionen föreslås ändringar i lagen (1968:430) om mervärdeskatt och lagen (1978:69) om försäljningsskatt på motorfordon. Ändringarna innebär bl. a. följande.

Uthyrning av fastighet eller lokaler för användning i verksamhet som medför skattskyldighet skall, om fastighetsägaren vill det, kunna medföra skattskyldighet. Ingående skatt som hänför sig till förvärv m. m. av sådan fastighet eller lokal blir avdragsgill och skyldighet föreligger att redovisa skatt på hyrorna. Motsvarande föreslås gälla vid upplåtelse av rörelselokaler med

Måndagen den
28 maj 1979

*Redovisning av
mervärdeskatt,
m. m.*

bostadsrätt. Förslaget undanröjer den skillnad i mervärdeskatt hänseende som föreligger mellan den som driver verksamhet i egna lokaler och den som driver verksamhet i hyrda lokaler.

Den som är skattskyldig skall, om han förvärvar vara från någon som inte är skattskyldig, få tillgodoföra sig avdrag för ingående mervärdeskatt med belopp som skulle ha utgjort mervärdeskatt om säljaren hade varit skattskyldig. Härigenom kommer endast det mervärde som skapas hos den skattskyldige att beskattas. Den dubbelbeskattning som nu kan uppkomma vid omsättning av begagnade varor undanröjs därmed. Reglerna skall omfatta även de nu skattefria begagnade personbilarna och begagnade motorcyklarna. Åtgärden kompletteras på detta område med förslag om viss sänkning av den s. k. bilaccisen på personbilar och motorcyklar. Genom ett särskilt s. k. lagerskatteavdrag undanröjs en dubbelbeskattningseffekt på fordon som finns i lager vid ikraftträdandet.

Ränta skall inte längre räknas in i beskattningsvärdet vid kredittransaktioner.

Redovisning av mervärdeskatt, som nu kan ske enligt kontantmetoden eller faktureringsmetoden, skall enligt förslaget i princip ske när affärshändelse bokförs, dvs. enligt faktureringsmetoden. Avbetalningshandeln föreslås dock få redovisa skatt i takt med avbetalningarna. Vidare får länsstyrelsen möjlighet att, om synnerliga skäl föreligger, medge att redovisning av skatt även fortsättningsvis skall ske enligt kontantmetoden. En bibehållen kontantmetod skall kunna få användas av skattskyldiga för vilka övergång till redovisning enligt faktureringsmetoden skulle leda till kraftiga likviditetspåfrestningar. Skattskyldiga som har rätt att tillämpa förenklad bokföring enligt den s. k. pärmmetoden föreslås få rätt att under löpande år tillämpa kontantmetoden för sin redovisning av mervärdeskatt. Fordringar och skulder skall dock för dessa företag medräknas vid beskattningsårets utgång.

Skattskyldiga med en årsomsättning om högst 100 000 kr. föreslås få redovisa skatt endast en gång per år och skattskyldiga med en årsomsättning mellan 100 000 kr. och 200 000 kr. två gånger per år. Förslaget innebär att ca 350 000 deklARATIONER per år faller bort.

Förskott och a conto-betalningar föreslås bli beskattade när de tas emot utom när det gäller byggnads- eller anläggningsarbeten.

Tjänster som tas ut ur verksamhet för den skattskyldiges eller annans räkning föreslås bli beskattade.

Den nuvarande beskattningen av byggnader i vissa fall ersätts med beskattning av tjänst på fast egendom. Är det fråga om yrkesmässig byggnadsverksamhet i egen regi kommer beskattningen att avse uttag av tjänst.

Bestämmelserna om bl. a. tidpunkten för skattskyldighetens och redovisningsskyldighetens inträde skall enligt förslaget träda i kraft den 1 januari 1981."

I detta sammanhang hade behandlats

dels de med anledning av propositionen väckta motionerna

1978/79:2586 av Axel Kristiansson (c) och Rolf Rämgård (c), vari hemställdes

1. att riksdagen beslutade att sjunde stycket av anvisningarna till 10 § mervärdeskattelagen skulle ha av motionärerna angiven lydelse, innebärande att rening av avloppsvatten skulle medföra skattskyldighet,

2. att den ändrade lydelsen skulle gälla fr. o. m. den 1 april 1974,

3. att skattskyldig i förekommande fall skulle i extraordinär ordning äga anföra besvär över slutligt beslut som innebar att rening av avloppsvatten icke ansetts utgöra skattepliktig verksamhet,

1978/79:2587 av Johan Olsson m. fl. (c, s, m), vari hemställdes att riksdagen beslutade

1. att företag som enligt Bokföringsnämndens anvisningar hade rätt till redovisning enligt den s. k. renodlade pärmmetoden fick redovisa mervärdeskatt enligt kontantmetoden i fråga om samtliga perioder under året,

2. att möjlighet till redovisning för helt år stod öppen för skattskyldiga med en årsomsättning motsvarande 10 basbelopp vid räkenskapsårets ingång och att de med årsomsättning motsvarande mellan 10 och 20 basbelopp fick redovisa två gånger per år,

3. att uttala att skattemyndigheterna vid tillämpningen av de nya lagbestämmelserna borde ta stor hänsyn till övergångssvårigheterna särskilt för mindre företag,

1978/79:2594 av Karl Erik Olsson (c) och Anton Fågelsbo (c), vari hemställdes att riksdagen skulle avslå den i propositionen 1978/79:141 föreslagna ändringen i lagen (1978:69) om försäljningsskatt på motorfordon,

1978/79:2618 av Blenda Littmarck (m), vari hemställdes att företag gavs rätt att även fortsättningsvis tillämpa den s. k. kontantmetoden om de kunde påvisa att en övergång till faktureringsmetoden skulle vara förenad med icke obetydliga kostnader,

1978/79:2619 av Lars Werner m. fl. (vpk), vari hemställdes att riksdagen beslutade

1. att avslå de föreslagna ändringarna rörande beskattningen av begagnade bilar och motorcyklar,

2. att avslå den föreslagna rätten till avdrag för beräknad moms och rätten till lagerskatteavdrag såvitt avsåg begagnade bilar och motorcyklar,

3. att avslå de i propositionen föreslagna ändringarna rörande redovisningsperioderna och uppskov med betalning av mervärdeskatt,

dels de under allmänna motionstiden vid 1978/79 års riksmöte väckta motionerna

1978/79:240 av Gösta Andersson (c) och Arne Fransson (c),

*Redovisning av
mervärdeskatt,
m. m.*

Måndagen den
28 maj 1979

*Redovisning av
mervärdeskatt,
m. m.*

1978/79:682 av Ingegerd Troedsson m. fl. (m), vari hemställt att riksdagen beslutade om skyndsammaste möjliga införande i lagen (1968:430) om mervärdeskatt, m. m. av de i motionen påkallade ändringarna i reglerna om beskattningsvärdets bestämmande och rätten till avdrag för ingående skatt,

1978/79:1131 av Arne Andersson i Ljung (m),

1978/79:1135 av förste vice talmannen Torsten Bengtson m. fl. (c), vari hemställt att riksdagen beslutade att undervisningsfilm framställd på svenska filmlaboratorier skulle befrias från mervärdeskatt,

1978/79:1163 av Sven-Olov Träff (m) och Johan Olsson (c),

1978/79:1722 av Wiggo Komstedt (m), vari hemställt att riksdagen beslutade om skyndsammaste möjliga ändring i lagen om mervärdeskatt, och

1978/79:1738 av Rune Rydén m. fl. (m, fp).

Utskottet hemställde

1. beträffande redovisningsmetoderna för mervärdeskatt att riksdagen med avslag på motionerna 1978/79:2587, yrkandet 1, motionen 1978/79:2618 och motionen 1978/79:2619, yrkandet 3, skulle bifalla propositionen 1978/79:141 i denna del.

2. beträffande beloppsgränserna för hel- och halvårsredovisning att riksdagen med avslag på motionen 1978/79:2587, yrkandet 2, skulle bifalla propositionen i denna del med godkännande av vad utskottet uttalat,

3. beträffande övergångsproblemen i samband med ändrad redovisningsmetod att riksdagen ansåg yrkandet 3 i motionen 1978/79:2587 besvarat genom vad utskottet anfört härom,

4. beträffande den fiktiva avdragsrätten och beskattningen av begagnade bilar m. m. att riksdagen med avslag på motionen 1978/79:2619, yrkandena 1 och 2 såvitt här var i fråga, skulle bifalla motionen 1978/79:682 och propositionen i motsvarande del.

5. beträffande sänkning av bilaccisen att riksdagen med bifall till motionen 1978/79:2594 och motionen 1978/79:2619, yrkandet 1 till den del yrkandet avsåg denna fråga skulle avslå propositionen i denna del,

6. beträffande beskattningen av ränta att riksdagen med anledning av motionen 1978/79:1722 och med bifall till motionen 1978/79:682 såvitt den avsåg ränta godkände propositionen i denna del med den ändring utskottet förordat,

7. beträffande skatteredovisningen under semesterperioden att riksdagen med avslag på motionen 1978/79:1131 skulle bifalla propositionen i denna del,

8. beträffande skattskyldigheten för rening av avloppsvatten att riksdagen

skulle bifalla motionen 1978/79:2586,

9. beträffande författningsförslagen att riksdagen skulle

a. anta det vid propositionen fogade förslaget till lag om ändring i lagen (1968:430) om mervärdeskatt med de ändringar att 5 a och 18 §§, punkten 2 av anvisningarna till 2 § och anvisningarna till 10 och 17 §§ samt övergångsbestämmelserna punkterna 6, 7 och 14 och en tillkommande punkt 17 skulle ha av utskottet föreslagen lydelse, innebärande i huvudsak vissa redaktionella ändringar i förtydligande syfte,

b. avslå förslaget till lag om ändring i lagen (1978:69) om försäljningsskatt på motorfordon,

10. beträffande skattebefrielse för ved att riksdagen skulle avslå motionen 1978/79:240,

11. beträffande skattebefrielse för undervisningsfilm att riksdagen med anledning av motionen 1978/79:1135 begär att regeringen skulle låta utreda denna fråga i enlighet med vad utskottet anfört,

12. beträffande reduceringsregeln vid målningsarbete att riksdagen skulle avslå motionen 1978/79:1163,

13. beträffande beskattningen av periodiska publikationer att riksdagen skulle avslå motionen 1978/79:1738.

Reservationer hade avgivits

1. beträffande redovisningsmetoderna för mervärdeskatt av Alvar Andersson (c), Stig Josefson (c), Tage Sundkvist (c) Kurt Söderström (m), Margit Odelsparr (c) och Bo Lundgren (m) som ansett att utskottet under 1 bort hemställa

att riksdagen med anledning av motionen 1978/79:2618 och motionen 1978/79:2619, yrkandet 3, och med bifall till motionen 1978/79:2587, yrkandet 1, skulle avslå propositionen i denna del och uttala att alla skattskyldiga som enligt bokföringsnämndens anvisningar i sin affärsbokföring fick tillämpa den s. k. renodlade pärmmetoden även i fortsättningen borde få tillämpa kontantmetoden och att i enlighet härmed i sådana fall medgivande till förenklad bokföring skulle anses utgöra sådana särskilda skäl som avsågs i tredje stycket av den föreslagna nya 5 a § i lagen (1968:430) om mervärdeskatt,

2. beträffande beloppsgränserna för hel- och halvårsredovisning av Alvar Andersson (c), Stig Josefson (c), Tage Sundkvist (c), Kurt Söderström (m), Margit Odelsparr (c) och Bo Lundgren (m) som ansett att utskottet under 2 bort hemställa

att riksdagen med bifall till motionen 1978/79:2587, yrkandet 2, och med avslag på propositionen i denna del uttalade att halvårsredovisning skulle stå öppen för skattskyldiga med en årsomsättning som motsvarade högst 10 basbelopp enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring, medan skattskyldiga med en omsättning som motsvarade mellan 10 och 20 sådana basbelopp borde få redovisa skatt två gånger per år, varvid i båda fallen avsågs det basbelopp som gällde vid beskattningsårets ingång.

3. beträffande sänkning av bilaccisen av Kurt Söderström (m) och Bo

Lundgren (m) som ansett att utskottet under 5 och 9 b bort hemställa

5. beträffande sänkning av bilaccisen att riksdagen med avslag på motionen 1978/79:2594 och motionen 1978/79:2619, yrkandet 1 till den del yrkandet avsåg denna fråga, skulle bifalla propositionen i denna del,

9. beträffande författningsförslagen

b. att riksdagen skulle anta förslaget till lag om ändring i lagen (1978:69) om försäljningsskatt på motorfordon.

Till betänkandet hade fogats ett särskilt yttrande av Nils Hörberg (fp), Kurt Söderström (m), Bo Lundgren (m) och Wilhelm Gustafsson (fp) beträffande beskattningen av periodiska publikationer.

JOHAN OLSSON (c):

Herr talman! Regeringen lade redan i höstas fram ett förslag till reformering av mervärdeskatteredovisningen. Det återförvisades av riksdagen, dels på grund av övergångssvårigheter i samband med ikraftträdandet, dels på grund av vissa problem som hade att göra med företag som kunde få likviditets-svårigheter genom långa krediter. Nu föreliggande förslag har till viss del eliminerat dessa brister. De företag som lämnar stora krediter kan få dispens av länsstyrelserna för att behålla det tidigare systemet.

Det nya förslaget innehåller en rad bra punkter, som vi hälsar med tillfredsställelse. Först och främst kommer de mindre företagen att få ett mindre antal redovisningsperioder. Man räknar med att det blir ungefär 350 000 färre momsdeklarationer genom det nya systemet. Mindre företag kommer att få redovisa moms i samband med deklarationen, dock senast den 5 april året efter beskattningsåret.

Vidare är att hälsa med tillfredsställelse den framflyttning av redovisning till efter semestern som föreslås, dvs. från den 5 till den 20 augusti. Den frågan har tidigare behandlats i riksdagen och det har varit ett starkt önskemål från personalens sida.

Förslaget undanröjer den skillnad i mervärdeskattehanseende som föreligger mellan den som driver verksamhet i egna lokaler och den som driver verksamhet i hyrda lokaler. Vidare föreslås en reformering av mervärdeskatten på begagnade varor, främst bilar.

Dessa förslag har godtagits av utskottet.

En av de väsentligaste förändringarna är förslaget om övergång från kontantmetoden till den s. k. faktureringsmetoden. Det innebär att skatt- och redovisningsskyldighet inträder när faktura har mottagits. Hittills har man använt kontantmetoden, som i korthet innebär att skattskyldighet inträder när likviden inflyter eller varan mottagits. 90 % av de skattskyldiga har hittills tillämpat kontantmetoden. Av företag med upp till tio anställda har 98 % använt kontantmetoden.

I propositionen och i mervärdeskattutredningens betänkande, som ligger till grund för propositionen, föreslås att man skall ha endast en redovisningsmetod. Skälen härtill har varit att kontrollmöjligheterna blir större och att det uppkommer lättnader vid skattesatsförändringar. Man skulle härigenom

vidare kunna undvika att varandra närstående företag utnyttjar skattekrediter på ett otillbörligt sätt. I propositionen förordas alltså att faktureringsmetoden blir den enda metoden.

Kunde man tillämpa en enda metod vore det naturligtvis bra. Nu är emellertid verkligheten svårare än teorin. Man har därför måst göra en rad avsteg.

Företag med stor kreditvolym får, som jag nyss sade, på dispens tillämpa kontantmetoden. Detsamma gäller avbetalningshandeln. Vid å contobetalningar föreslås ett visst system för kontantredovisning. Detsamma gäller för skogslikvider som sträcker sig över mer än ett år.

Från de mindre företagens sida har hävdats att kontantmetoden är överlägsen faktureringsmetoden. Den är enklare och den ger mindre risker för fel. Ofta saknar de mindre företagen redovisningskunnig personal, vilket också varit ett skäl för att man på det hållet ansett att kontantmetoden bör få användas även i fortsättningen.

De mindre företagens organisationer har gjort upprepade framställningar till regeringen och utskottet under den tid detta förslag har överarbetats. De har hävdats att åtminstone de mindre företagen borde få behålla kontantmetoden.

Även vid remissbehandlingen av utredningens betänkande uttryckte tunga remissinstanser farhågor för att faktureringsmetoden skulle medföra stora problem för de mindre företagen. Till dessa remissinstanser hörde riksskatteverket, delegationen för företagens uppgiftslämnande samt ett stort antal länsstyrelser.

I motionen 2587 har några ledamöter från centern, Wivi-Anne Radesjö från socialdemokraterna och Sven-Olof Träff från moderaterna yrkat att företag som nu får tillämpa den s. k. renodlade pärmmetoden skall få redovisa mervärdeskatt enligt kontantmetoden i fråga om samtliga perioder under året. Pärmmetoden är en bokföringsmetod som bygger på kontantprincipen. Motionsförslaget innebär att man skulle kunna ta uppgifterna för mervärdeskattredovisningen direkt från det bokföringssystem man använder.

Särskilt för företag som får tillämpa pärmmetoden men som har en omsättning på över 200 000 kr. per år kommer det föreslagna systemet att medföra svårigheter. De måste efter årsskiftet tillämpa olika metoder beroende på om fakturan är utskriven före eller efter årsskiftet. Det blir ett blandsystem som kan ge upphov till redovisningssvårigheter och felaktigheter. Utskottet har dock inte velat tillstyrka motionärernas framställning utan har följt propositionen, vilket innebär att faktureringsmetoden i princip skall tillämpas, även om det har skett vissa uppmjukningar. Motionen har följts upp med en reservation från center- och moderatledmöterna. Vi anser att det är att använda mera våld än nöden kräver, då man hävdar att även de här små företagen skall tvingas använda en faktureringsmetod som de är främmande för.

Med det sagda vill jag yrka bifall till reservationen 1.

I propositionen i höstas föreslogs att företag med en omsättning understigande 200 000 kr. skulle få redovisa en gång per år. Detta förslag har lagts fram

*Redovisning av
mervärdeskatt,
m. m.*

av utredningen och tillstyrkts av flertalet remissinstanser. Nu har dock departementschefen ändrat sig och gått ned till 100 000 kr. för årsredovisning, medan företag med en omsättning understigande 200 000 kr. måste redovisa två gånger per år. Denna ändring har givetvis inneburit en stor besvikelse för de företag som berörs.

I den nämnda motionen har det yrkats att gränserna skall anknytas till basbelopp, vilket har genomförts när det gäller jordbruksbokföringslagen och den allmänna bokföringslagen. Här har gränserna ändrats, så att de följer penningvärdets förändring, och de har alltså anknytits till basbeloppen.

Samtidigt har vi yrkat på en viss höjning av gränserna, vilket skulle innebära att helårsredovisning får tillämpas vid tio basbelopp, som motsvarar 131 000 kr. Halvårsredovisning skulle få tillämpas vid 20 basbelopp, dvs. motsvarande 262 000 kr.

Utskottet har inte tillstyrkt ens detta yrkande. Jag tycker att utskottets motivering är ytterst svag. Vi hade väntat oss en framgång på den punkten.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationen 2.

I motionen har vi med hänsyn till de svårigheter som kan uppstå i mindre företag, av vilka som gott som alla måste byta metod, föreslagit att riksdagen uttalar att skattemyndigheterna vid tillämpningen av de nya bestämmelserna skall ta stor hänsyn till övergångssvårigheterna. Här kan man säga att vi dess bättre har fått ett direkt bifall. Jag vill läsa in i kammarens protokoll vad utskottet skriver: "Utskottet kan helt instämma i detta yrkande. Det får enligt utskottets mening förutsättas att beskattningsmyndigheterna på allt sätt bistår de skattskyldiga som byter redovisningssystem med råd och anvisningar och även visar överseende med felaktigheter som inte kan antas ha skatteundrandragande syfte." Vi får hoppas att man vid tillämpningen följer de här riktlinjerna.

En förbättring är också att utskottet här har ändrat kravet när det gäller dispens. Det skall nu vara "särskilda skäl" i stället för "synnerliga skäl", vilket jag tycker är en ändring i rätt riktning. Det överensstämmer också med det yrkande som jag nyss hänvisade till.

Sven-Olov Träff och jag har väckt en annan motion i samband med detta ärende. I motionen föreslås att 20-procentsregeln får tillämpas för yrkesmålarna i stället för 60-procentsregeln för att undanröja den konkurrens som yrkesmålarna möter när de har att konkurrera med dem som utför måleriarbeten i egen regi. Där har vi inte haft någon framgång. Ärendet är gammalt och välbekant. Det har med siffror visats hur orättvist yrkesmålarna drabbas, men utskottet har alltså inte gått med på någon ändring. Jag hoppas emellertid att mervärdeskattutredningen tar sig an problemet och får tillstånd en lösning.

Med det sagda vill jag alltså, herr talman, yrka bifall till reservationerna 1 och 2.

BO LUNDGREN (m):

Herr talman! Låt mig först instämma i det som Johan Olsson anförde när det gäller reservationerna 1 och 2, som vi moderata ledamöter också står bakom.

I propositionen 141 sägs följande om skatteplikt för mervärdeskatt:

”Undantag för begagnade personbilar tillkom år 1960 på den allmänna varuskattens tid och bibehölls vid övergången till mervärdeskatt. Det förutsattes att åtgärden inte skulle medföra något inkomstbortfall för staten. Detta löstes på det sättet att den s. k. bilaccisen samtidigt höjdes för att kompensera det inkomstbortfall som undantaget från varuskatt beräknades medföra vid då gällande skattesats 4 %.”

Det sägs vidare i propositionen:

”Med hänsyn till de förtjänster som utredningsförslaget har i olika hänseenden bör det enligt min mening genomföras. Det bör dock ske inom ramen för en totalt sett oförändrad beskattning av fordonsförsäljningarna. Detta kan åstadkommas genom en sänkning av bilaccisen för personbilarna, vilka omfattades av skattechöjningen år 1960.”

Slutligen anför departementschefen i denna fråga:

”Jag förordar att ett slopande av undantaget från mervärdeskatt för begagnade personbilar och begagnade motorcyklar med rätt till avdrag för s. k. fiktiv skatt kombineras med en samtidig sänkning av bilaccisen i enlighet med vad jag nu har anført.”

Jag instämmer helt i det som departementschefen i det här fallet har anført, men jag tycker kanske att det är något förvånande att bara moderata samlingspartiet står bakom propositionen i denna del. Regeringspartiet hade möjligen också kunnat göra det.

Herr talman! Med detta vill jag yrka bifall dels till reservationerna 1 och 2, dels till reservationen 3. I övrigt yrkar jag bifall till utskottets hemställan.

TOMMY FRANZÉN (vpk):

Herr talman! Regeringen har i denna proposition föreslagit en utvidgning av mervärdeskatten. I det här fallet gäller det begagnade bilar och motorcyklar. Vänsterpartiet kommunisterna är principiellt motståndare till indirekta beskattningar. Vi anser att införandet av moms på begagnade bilar och motorcyklar i regel drabbar konsumentgrupper med lägre inkomst.

En begagnad bil som i dag kostar omkring 10 000 kr. kommer efter genomförandet av den av regeringen föreslagna ändringen av mervärdeskatt att öka i pris med omkring 1 000 kr. För de lägre inkomstgrupperna har den här tusenlappen trots allt en relativt stor betydelse.

Vidare föreligger viss risk att konsumentskyddet uppluckras genom detta förfarande. Vi såg vilken utvecklingen blev på båtmarknaden efter införandet av moms på begagnade varor. Där har s. k. båtmäklarfirmor vuxit upp. När båthandeln sker genom s. k. icke yrkesmässig försäljning försämras konsumentskyddet. Konsumentverket har uttalat att det föreligger risker för att vi kan få en sådan utveckling även när det gäller bilhandeln och att vi alltså kan få en försämring av konsumentskyddet även här.

Nr 158

Måndagen den
28 maj 1979

*Redovisning av
mervärdeskatt,
m. m.*

Måndagen den
28 maj 1979

*Redovisning av
mervärdeskatt,
m. m.*

Regeringen föreslår också att accisen skall sänkas med 500 kr. Eftersom vi från vänsterpartiet kommunisterna yrkar avslag på införandet av moms på begagnade bilar, yrkar vi i konsekvensens namn även avslag på förslaget om sänkning av accisen på nya bilar. Nu har utskottet tydligen funnit att det här finns en källa för att förstärka statsfinanserna, och man har tagit till vara den möjligheten.

Vi har i och för sig inte någonting annat att invända i detta avseende än att vi, som utskottet konstaterar, inte gått emot en sänkning av accisen av samma skäl som de som utskottet anfört härför. I konsekvens med vår uppfattning när det gällde införandet av en mervärdebeskattning av begagnade bilar och motorcyklar yrkar vi också avslag på de föreslagna möjligheterna till avdrag för beräknad moms och till lagerskatteavdrag såvitt de nu avser begagnade bilar.

Vi anser vidare att propositionens förslag om redovisningsperioderna medför en uppluckring av redovisningsprinciperna för bolagen. Vi skall hålla i minnet att företagen är momsskatteuppbärare och leverantörer av moms till staten. Det måste vidare vara angeläget för staten att få in alla de medel som företagen har uppburit för detta ändamål. Med nuvarande regler frånhänder staten stora summor i uppuren moms, på grund av att seriösa eller icke-seriösa företag i samband med konkurser eller genom olika skattebrott inte levererar in dessa medel.

Vi är alltså motståndare till en ytterligare uppluckring av lagstiftningen på denna punkt och yrkar avslag på regeringens förslag om redovisningsperioderna. Det må vara att de förslag regeringen lägger fram kommer att medföra förenklade rutiner i skattebyråkratin, men vi kan inte anse detta vara ett skäl för att låta företagen otillbörligt tillskansa sig medel som icke är deras.

Med anledning av den center- och moderatreservation där frågan om redovisningsperioderna tas upp vill jag omedelbart slå fast, att vi inte är överens med centern och moderaterna beträffande resonemanget om bokföringsmetoder. Centern och moderaterna buntar visserligen i sin reservation ihop vårt förslag med sina motionsyrkanden, men det är två vitt skilda frågor som det rör sig om. Vårt förslag är ett yrkande om avslag på ändring av reglerna för redovisningsperioderna medan de centerpartistiska och moderata reservanterna avstyrker propositionens förslag om bokföringsmetoder. Det gäller alltså två vitt skilda frågor, och den reservation som vårt förslag oförskyllt kommit att omfattas av kommer vi inte på något sätt att stödja.

Herr talman! Jag ber härmed att få yrka bifall till vpk-motionen 2619.

NILS HÖRBERG (fp):

Herr talman! Den nu framlagda propositionen om redovisning av mervärdeskatten har tillstyrkts av skatteutskottet under betydande enighet, som vi redan hört av Johan Olsson och Bo Lundgren. Denna enighet är glädjande mot bakgrund av de svårigheter som faktiskt förelåg när det gällde att finna gemensamma principer för uppbörderna av denna skatteform, principer som förenade effektivitet och enhetlighet med rimliga arbetsrutiner och likvidi-

tetskrav för de redovisande företagen.

Utskottet har beträffande redovisningsmetoderna enats om att den s. k. faktureringsmetoden skall vara huvudmetoden. Även reservanternas sluter upp kring principen om faktureringsmetoden såsom huvudmetod. Reservation nr 1 rör endast delkravet att mindre företag, som tidigare använt kontantmetoden, nu måste redovisa enligt faktureringsmetoden vid slutredovisningen för uppbördsåret.

Enligt propositionen får de företag som har rätt att använda den s. k. pärmmetoden behålla kontantmetoden för den löpande redovisningen under året, men de är skyldiga att vid slutredovisningen följa faktureringsmetoden. Med detta redovisningssystem, som alltså stöds av utskottsmajoriteten, vinner man dels att alla dessa mindre företag vid redovisningsårets slut tillämpar huvudmetoden för mervärdeskattens redovisning, dels att de kan samordna sin mervärdeskatteredovisning med det egna årsbokslutets uppgifter, dels att de får vissa likviditetsfördelar då deras affärsavslut oftast består av kontantbetalningar.

Utskottet har i betänkandet särskilt understrukit att skattemyndigheterna på alla sätt bör bistå dessa företag i övergångsskedet med råd och anvisningar. Eftersom det första redovisningstillfället enligt faktureringsmetoden inträffar först under första kvartalet 1982 har såväl företag som skattemyndigheter mycket god tid på sig att sätta sig in i vad de nya reglerna innebär. De farhågor som reservanternas hyser behöver därför enligt utskottet inte tillmätas sådan betydelse att de bör utgöra hinder för den enhetlighet och de övriga fördelar som det innebär att övergå till faktureringsmetoden såsom huvudmetod.

I reservation nr 2 tas upp frågan om gränsvärdena för rätt till redovisning helårsvis och halvårsvis. Budgetminister Mundebo gjorde en sådan uppdelning sedan utskottet i höstas uttalat tveksamhet mot helårsredovisning för alla företag med en omsättning av högst 200 000 kr. Reservanternas vill höja gränsen vid helårsredovisning från 100 000 kr. till 131 000 kr. och vid halvårsredovisning från 200 000 kr. till 262 000 kr.

När det gäller gränsernas nivå måste direkt sägas att det av Ingemar Mundebo föreslagna systemet med helårs- resp. halvårsredovisning innebär obestridliga fördelar för såväl uppbördsmyndigheterna som de berörda företagen. Det gäller dock med ett så generöst redovisningssystem som helårs- resp. halvårsredovisning innebär att hålla så låga gränser för omsättningen att företagets möjlighet att inkomma med uppuret belopp inte äventyras. I ett inledningsskede måste det därför vara angeläget att beloppen för medgivna omsättningsgränser sätts låga. Erfarenheten får visa om det senare kan finnas anledning att höja gränserna.

Samma sak gäller frågan om fasta eller basbeloppsanknutna gränser. Ingemar Mundebo säger i propositionen att ingenting hindrar att beloppen anpassas till basbeloppets förändringar. Skatteutskottet menar att det i ett inledningsskede är bättre att välja fasta beloppsgränser. Skulle erfarenheten visa att t. ex. risken för utebliven momsredovisning är liten kan en omläggning senare till basbeloppsanknutna gränser lätt göras.

Slutligen reserverar sig moderaterna Kurt Söderström och Bo Lundgren för

Måndagen den
28 maj 1979

*Redovisning av
mervärdeskatt,
m. m.*

att en sänkning av bilaccisen borde ske såsom kompensation för momsbeläggningen av handeln med begagnade bilar, så att oförändrat skatetryck på bilhandeln blir följden.

Budgetminister Mundebo hade föreslagit en sänkning av bilaccisen, vilken skulle medföra ett skattebortfall på ca 120 milj. kr. per år. Mot bakgrund av detta intäktsbortfall för staten och det nuvarande allmänna budgetläget finner utskottet det inte lämpligt att nu tillstyrka en sänkning av bilaccisen.

Den reform av mervärdeskatteuppbörden som dagens betänkande innebär har länge eftersträvat och innebär en sanering av den konkurrensinblandning som nuvarande redovisningssystem medför. Det är därför glädjande att reformen kan göras i så stor enighet som skatteutskottets betänkande ger uttryck för.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan i dess helhet och avslag på de tre reservationerna som rör speciella detaljfrågor.

JOHAN OLSSON (c):

Herr talman! Vpk:s representant vände sig emot att man splittrar upp redovisningsperioderna. Men vi bör uppmärksamma att detta gäller de riktigt små företagen med mycket låga omsättningar och mycket få anställda. Det blir samtidigt betydligt mindre arbete för skattemyndigheterna. Det måste väl vara bättre att resurserna används till skattekontroll där den verkligen ger någonting och är befogad än att man håller på med dessa 350 000 deklARATIONER, som det är fråga om här och som kan bortfalla.

När det gäller talet om att det blir stora belopp som ligger hos företagen, vill jag framhålla att det här är fråga små företag, och därför blir det mycket små belopp. Dessutom vill jag fästa uppmärksamheten på att företagen är skatteindrivare åt statsmakterna och att man inte har någon särskild ersättning för detta arbete. Man har då ansett att den avkastning som pengarna kan ge under den korta period då de finns inne hos företagen får vara en ersättning för det arbete som företagen har med redovisningen.

Till herr Hörberg vill jag säga att med hänsyn till att det har varit så starka protester från småföretagen, från småföretagens organisationer och från den rad av remissinstanser som har yttrat sig över mervärdeskatteutredningen, så tycker jag att man har tagit till mera våld än nöden kräver när man har begärt att även dessa företag skall tillämpa faktureringsmetoden redan nu. Jag hade gott kunnat tänka mig att man fastställer en viss övergångstid om några år för att sedan införa det här kravet när de redovisningsmässiga resurserna förbättrats. Fördelarna med förslaget överstiger inte nackdelarna.

Jag tycker också att det är litet märkligt att man inte har gått med på basbeloppsanknytning. Den principen har ju tillerkänts berättigande i andra sammanhang, t. ex. när det gäller jordbruksbokföringen. I propositionen har man antytt en viss förståelse för tanken att anknyta dessa belopp till basbeloppen, och det tycker jag är rimligt. Om vi nu föreslår en höjning från 200 000 till 262 000 för halvårsredovisning, så är det ju inte fråga om att man därmed skulle riskera att några pengar försvinner i hanteringen eller att

företagen inte skulle ha möjlighet att vara likvida den dag då beloppet skall betalas ut. Det är ju mycket små belopp det här rör sig om.

När det gäller förslaget om att sänka bilaccisen har vi för centerns del inte ansett att det finns anledning att göra det. Det finns en hel rad skäl som talar mot en sådan sänkning. Redan det finansiella läget är ju, som har anförts i motionen och på annat håll, ett tillräckligt skäl för att man inte skall genomföra en sänkning. Dessutom finns det numera inte något samband mellan bilaccisen och handeln med begagnade bilar och mervärdeskatten. Det är ju ganska ringa belopp som läggs på handeln med begagnade bilar. Det är egentligen bara den handelsvinst som uppstår hos förmedlaren av bilarna som kommer att mervärdebeskattas. Åtgärden att införa moms på begagnade bilar innebär en sanering, och man kommer att undvika en viss form av dubbelbeskattning som har uppstått tidigare.

Att sänka bilaccisen på nya bilar är, som antyds i motionen, att gynna slit- och slängmetoden, att gynna importen i stället för att låta bilarna användas något längre och anlita de svenska verkstäderna mera.

Med detta vill jag också yrka bifall till utskottets hemställan utom på de punkter där jag tidigare yrkat bifall till reservationerna.

BO LUNDBLAD (m):

Herr talman! När vi i kammaren för någon vecka sedan diskuterade förslaget om sänkningar av marginalskatterna blev resultatet att vi inte fick några marginalskattesänkningar. Men den stämpelskattehöjning som avsågs finansiera de sedermera uteblivna marginalskattesänkningarna bifölls och t. o. m. tidigarelades. Vi moderater gick den gången emot stämpelskattehöjningen. Med åtgärden att höja stämpelskatten ökade totalt sett skattetrycket i landet.

Från rättvisesynpunkt föreslog regeringen i den nu behandlade propositionen att mervärdeskatten skulle gälla även begagnade bilar och att accisen samtidigt skulle sänkas. Vi moderater är nu de enda som vill att man skall sänka accisen. Det innebär att riksdagens beslut kommer att medföra en ökning av skattetrycket. Medan regeringens således står för ett, åtminstone i princip, oförändrat skattetryck har alltså folkpartiet i riksdagen i dessa frågor medverkat till ett ökat skattetryck i landet, vilket jag tycker rimmar illa med regeringens uttalade målsättning i skattedebatter och ekonomiska debatter.

Johan Olsson hänvisade till att det inte finns något samband mellan mervärdeskatten på begagnade bilar och bilaccisen. Men sambandet finns: När man en gång införde bestämmelserna att göra undantag för moms på begagnade bilar höjde man bilaccisen. När man nu inför moms på begagnade bilar borde logiken kräva att man också sänker accisen – det är samma situation.

Herr talman! Jag har tidigare yrkat bifall till reservation nr 3, och det yrkandet står självfallet kvar.

TOMMY FRANZÉN (vpk):

Herr talman! Jag hade inte tänkt ta mer tid i anspråk i denna debatt, men Johan Olssons något förvirrade inlägg tvingar mig att göra det.

Johan Olsson sade att det är fråga om små företag och små belopp när det gäller redovisningsperioderna. Men den enkla sanningen är att det är bland de små företagen som det största antalet konkurser äger rum. Därigenom återfinns där de flesta tillfällen då staten blir bedragen på de pengar som företagen uppburit åt staten.

Sedan fortsatte Johan Olsson – kanske ännu mer förvånande – med att säga att företagen inte får någon ersättning för att de uppstår moms. När blev det den ordningen att staten skall betala ersättning till det privata näringslivet för att det följer de lagar och riksdagen fattat beslut om? Dessa företag har dessutom möjligheten – och de använder den också – att utnyttja de uppburna medlen utan att betala ränta för dem. Och det rör sig inte om små belopp, om man räknar samman summorna. Moms är andras pengar som företagen alltså kan använda. Detsamma gäller inkomstskatten, och det är inte heller några små summor, om man räknar samman beloppen. Inte heller det är företagens pengar, utan det är andras pengar som företagen har möjlighet att använda under en viss tid. Detsamma gäller de sociala avgifterna, som företagen använder innan de levererar in dem till staten.

Nej, Johan Olsson, kom med andra argument än dem som togs fram i den senaste omgången! De argumenten gjorde det bara värre för centerns politik.

NILS HÖRBERG (fp):

Herr talman! Johan Olsson är så bekymrad för att de mindre företagen inte skall klara faktureringsmetoden och menar att vi under en övergångstid kunde ha behållit kontantmetoden, som de nu i allmänhet tillämpar. Men det beslut som vi i dag av allt att döma kommer att fatta gäller fr. o. m. inkomståret 1981. Vederbörande företag och skattemyndigheter har alltså dels resten av detta år, dels nästa år och dels 1981 för att förbereda sin omläggning till faktureringsmetoden. Och jag tror inte att de har sämre bokföringskunnighet än att det ganska smidigt skall gå att genomföra.

Man kan också, Johan Olsson, tänka sig den möjligheten att en hel del av företagen inom detaljhandeln, som nu följer kontantmetoden, går över till faktureringsmetoden enbart av den anledningen att de den vägen vinner en del i likviditet, eftersom de säljer kontant och köper på långa krediter.

När det gäller basbeloppsanknytning av gränserna för hel- och halvårsredovisning vill jag framhålla att jag, rent allmänt sett, är mycket entusiastisk till basbeloppsanknytning i olika sammanhang, inom både skatte- och pensionssystem. Jag har också i mitt inledningsanförande sagt att jag tycker att det är riktigt och att vi kan tänka oss något sådant.

Men här är det ett nytt system med helårs- och halvårsredovisning som vi erbjuder de minsta företagen. Det gäller att se om de sköter detta på ett sådant sätt att det inte uppstår svårigheter med inlevereringen av inkasserade belopp. Då kan det vara lämpligt att börja med fasta gränser. Skulle det visa

sig att det förekommer alltför mycket av försummelser från dessa företags sida kommer ju deras antal efter hand att minska, eftersom det fasta beloppet gör att det blir färre och färre företag. Skulle det däremot gå bra med detta redovisningssystem har både budgetminister Mundebo och utskottet sagt att de är beredda att ompröva en omläggning till basbeloppsanknytning av dessa gränser.

Bo Lundgren blandade in det beslut vi fattade för ca 14 dagar sedan om stämpelskatten. Han gjorde sig faktiskt skyldig till ett litet fel, därför att beslutet om höjning av stämpelskatten syftade till att delvis finansiera den kommunalskatteutjämning som vi samtidigt beslutade om här i riksdagen och som moderaterna inte vill medverka till. Det fattas tyvärr fortfarande en del medel för att finansiera den kommunalskattesänkningen, men det får vi återkomma till i samband med att vi senare diskuterar energiskatten. Men inte heller där vill moderaterna vara med och finansiera.

Vi har från folkpartiets sida hela tiden sagt att om vi sänker den statliga inkomstskatten eller kommunalskatten – det senare har vi redan fattat beslut om – måste vi i det budgetläge som vi för dagen befinner oss i se till att vi finansierar sådana reformer.

JOHAN OLSSON (c):

Herr talman! Till Tommy Franzén vill jag säga att ändringarna beträffande redovisningsperioderna gäller mycket små företag, sådana som har en årsomsättning under 200 000 kr. Jag vill bestrida att där skulle förekomma stora skatteundandraganden, som Tommy Franzén menade att det gjorde genom en mängd konkurser. Jag tycker att det är fullt berättigat och rimligt att man rationaliserar denna skatthantering. Om man kan ta bort 350 000 deklARATIONER får man resurser som kan användas på ett mycket effektivare sätt på annat håll. Det tror jag man tjänar på även ur skatteindrivningssynpunkt.

Till Bo Lundgren vill jag säga att ett samband mellan bilaccis och mervärdeskatt fanns en gång, men det har därefter brutits vid flera tillfällen. Jag kan också påminna om att bilaccisen har varit oförändrad i många år. Jag kan inte anse att det nu skulle vara nödvändigt att sänka den. Vårt nuvarande budgetläge talar i hög grad för att staten måste se till att få inkomster. Här rör det sig om 120 milj. kr.

Till Nils Hörberg vill jag till slut bara säga att det är klart att det vore bra om vi kunde ha en enda metod, men eftersom verkligheten är sådan att vi inte kan vara konsekventa frågar jag mig om man inte hade kunnat spara med faktureringsmetoden en tid med hänsyn till den opinion som har kommit till uttryck just från småföretagens sida. Där uppstår verkligen problem, vilket har redovisats av tunga remissinstanser på skatteområdet.

BO LUNDGREN (m):

Herr talman! När jag drog slutsatsen att man genom de här åtgärderna, liksom tidigare när det gällde förslaget om den statliga inkomstskatten och stämpelskattehöjningen, har fått ett höjt skattetryck i förhållande till

regeringens förslag utgick jag bara från regeringsförslagen. Hade vi antagit förslaget om marginalsattesänkningar plus stämpelskatt höjningen hade vi haft ett sämre statsfinansiellt läge än f. n. Det är alltså realiteter, oavsett hur pengarna skulle användas. Summan av bägge förslagen har alltså blivit ett höjt skattetryck. Det är en realitet f. n.

NILS HÖRBERG (fp):

Herr talman! Johan Olsson är fortfarande orolig för att vi inte har kunnat behålla kontantmetoden för de mindre företagen. Han menar att eftersom vi ändå måste göra undantag i lagstiftningen kunde vi ha haft kvar kontantmetoden för de mindre företagen. Det är faktiskt så, som Johan Olsson också vet, att det är ytterligt få företag som kommer att få den dispens som länsstyrelserna får rätt att bevilja. Frågan är om det blir fler företag än att man kan räkna dem på ena handens fingrar. Kanske är det bara en länsstyrelse som blir aktuell för att bevilja sådana dispenser.

Jag tror att man efter den reform som vi nu kommer att fatta beslut om utan tvivel kan säga att vi har ett enhetligt uppördssystem och att mycket är vunnet för hela mervärdeskattesystemet genom att en sådan reform nu genomförs.

JOHAN OLSSON (c):

Herr talman! Nils Hörbergs senaste inlägg var ganska märkligt. Är man inne på att dra åt skruvarna så hårt att den dispensmöjlighet som vi har diskuterat så mycket för de företag som har stora likviditetssvårigheter skulle komma att gälla endast länsstyrelse och de företagen kan räknas på ena handens fingrar, då tror jag att man är inne på fel väg. Jag tycker att verkligheten också här får ge svaret.

Jag godtar i det fallet propositionen med de förbättringar den har fått under utskottsbehandlingen – det talas nu om "särskilda skäl" för dispens. Sedan får vi se hur många som kommer in under den bestämmelsen. Jag vill inte binda mig för att det skall bli bara fem företag som får dispens. Jag tycker att man bör vara ganska generös i början för att inte ställa till mera krångel än vad som krävs för att få ett skattesystem som fungerar.

Överläggningen var härmed slutad.

Mom. 1

FÖRSTE VICE TALMANNEN: Propositioner ställs först beträffande reglerna om redovisningsperioder och om uppskov med betalning av mervärdeskatt. Därefter företas utskottets hemställan i övrigt under mom. 1 till avgörande i ett sammanhang.

Reglerna om redovisningsperioder och om uppskov med betalning av mervärdeskatt

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels motionen nr 2619 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del, och förklarades den förra

propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan Tommy Franzén begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller skatteutskottets hemställan i betänkandet nr 52 mom. 1 såvitt avser reglerna om redovisningsperioder och om uppskov med betalning av mervärdeskatt röstar ja,

den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit motionen nr 2619 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Tommy Franzén begärde röst-räkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 243
Nej - 11
Avstår - 2

Mom. 1 i övrigt

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 1 av Alvar Andersson m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan Johan Olsson begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller skatteutskottets hemställan i betänkandet nr 52 mom. 1 i övrigt röstar ja,

den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 1 av Alvar Andersson m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Johan Olsson begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 149
Nej - 106
Avstår - 1

Mom. 2

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 2 av Alvar Andersson m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan Johan Olsson begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Nr 158

Måndagen den
28 maj 1979

*Redovisning av
mervärdeskatt,
m. m.*

Nr 158

Måndagen den
28 maj 1979

*Redovisning av
mervärdesskatt,
m. m.*

Den som vill att kammaren bifaller skatteutskottets hemställan i betänkandet nr 52 mom. 2 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 2 av Alvar Andersson m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Johan Olsson begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 149
Nej - 106
Avstår - 1

Mom. 3

Utskottets hemställan bifölles.

Mom. 4

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels motionen nr 2619 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan Tommy Franzén begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller skatteutskottets hemställan i betänkandet nr 52 mom. 4 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit motionen nr 2619 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Tommy Franzén begärde röst-räkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 243
Nej - 11
Avstår - 2

Mom. 5

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 3 av Kurt Söderström och Bo Lundgren i motsvarande del, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan Bo Lundgren begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller skatteutskottets hemställan i betänkandet nr 52 mom. 5 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.
Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 3 av Kurt Söderström och Bo Lundgren i motsvarande del.

Nr 158

Måndagen den
28 maj 1979

Reklamskatt

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Bo Lundgren begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 211
Nej - 43
Avstår - 1

Mom. 6-13

Kammaren biföll vad utskottet i dessa moment hemställt.

§ 4 Reklamskatt

Föredrogs skatteutskottets betänkande 1978/79:56 med anledning av motioner om reklamskatt.

I detta betänkande behandlades motionerna
1978/79:578 av Johannes Antonsson (c) och Erik Hovhammar (m), vari hemställts att riksdagen beslutade upphäva skatten på reklamtrycksaker,

1978/79:582 av Göthe Knutson m. fl. (m),

1978/79:1710 av Karin Ahrlund (fp) samt

1978/79:1745 av Sven-Olov Träff (m) och Bengt Sjönell (c), vari hemställts att riksdagen beslutade upphäva skatten på reklamtrycksaker.

Utskottet hemställde

1. beträffande slopande av skatten på reklamtrycksaker att riksdagen skulle avslå

- a. motionen 1978/79:578,
- b. motionen 1978/79:1745,

2. beträffande slopande av annonsskatten för dagspressen att riksdagen skulle avslå motionen 1978/79:582,

3. beträffande undantag från annonsskatt för uppgifter i telefonkatalogen att riksdagen skulle avslå motionen 1978/79:1710.

Reservation hade avgivits beträffande slopande av skatten på reklamtrycksaker av Kurt Söderström (m), Johan Olsson (c) och Ingegerd Troedsson (m) som ansett att utskottet under 1 bort hemställa

att riksdagen med bifall till motionerna 1978/79:578 och 1978/79:1745 begärde att regeringen lade fram förslag om slopande av reklamskatten på reklamtrycksaker.

INGEGERD TROEDSSON (m):

Herr talman! Ett av de områden som erbjuder mest krångel och byråkrati för företag och skattemyndigheter är reklamskatten. Vad som enligt reklamskattelagen är reklam beror på syftet med trycksaken. Men bedömningen försvåras av att det är tryckeriet som är den skattskyldige och som sålunda har att avgöra vilket syfte beställaren har med en viss trycksak. Tryckerierna tvingas därigenom till svåra bedömningar av vilka trycksaker som är skattepliktiga, diskussioner med kunderna, inhämtande av uppgifter om syfte, spridning osv. Tryckeriet måste dessutom ta ansvar för uppgifternas riktighet och i vissa fall skönstaxera sina kunder. Om tryckerierna gör felbedömningar kan de få svårt att efterdebitera skatten och hotas dessutom av dryga straffavgifter.

Trots lagändringar och trots betydande informationsinsatser från riksskatteverket och berörda branschorganisationer har man inte lyckats få fram klara principer för vilka trycksaker som skall skattebeläggas. Erfarenheterna har enligt vår uppfattning visat att reklamtrycksaker inte lämpar sig för beskattning. Regeringen bör därför lägga fram förslag om slopande av reklamskatten på reklamtrycksaker. Är det möjligt att samtidigt föreslå ett borttagande av annonsskatten vore det givetvis utmärkt.

Med detta, herr talman, ber jag att få yrka bifall till den till skatteutskottets betänkande fogade reservationen.

ERIK WÄRNBERG (s):

Herr talman! De motiveringar som finns i skatteutskottets betänkande uppmanar jag var och en i kammaren här att läsa, och jag ber nu endast att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen var härmed slutad.

Mom. 1

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av Kurt Söderström m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan Ingegerd Troedsson begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammarkaren bifaller skatteutskottets hemställen i betänkandet nr 56 mom. 1 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.
Vinner nej har kammarkaren bifallit reservationen av Kurt Söderström m. fl.

Nr 158

Måndagen den
28 maj 1979

Reklamskatt

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarkarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Ingegerd Troedsson begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 192
Nej - 53
Avstår - 4

Mom. 2 och 3

Kammarkaren biföll vad utskottet i dessa moment hemställt.

§ 5 På förslag av förste vice talmannen beslöts att kammarkarens förhandlingar skulle fortsättas vid morgondagens sammanträde.

§ 6 Förste vice talmannen meddelade att på föredragningslistan för morgondagens sammanträde skulle civilutskottets betänkande nr 37 uppföras främst bland två gånger bordlagda ärenden.

§ 7 Kammarkaren åtskildes kl. 23.33.

In lidem

TOM T:SON THYBLAD

/ Solveig Gemert